

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy
(Institut mezinárodních studií)

De Gaulle a počátky Společné zemědělské politiky

Bakalářská práce

Vypracoval: Tomáš Hochmeister

Vedoucí bakalářské práce: Michel Perottino

Semestr: Zimní 2005/2006

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Osnova práce:

1.1 Úvod	1
1.2 Kritika literatury a rozdílné interpretace de Gaullovy evropské politiky	3
2. Nepříznivé výchozí podmínky pro rozvoj Společné zemědělské politiky	7
3. Role ekonomických aspektů v de Gaullově politice v rámci EHS	8
3.1 De Gaullovo potvrzení závazků z Římských smluv	9
3.2 Fouchetův plán	11
3.3 Francouzské veto vstupu Velké Británie do EHS	13
3.4 Krize „prázdné židle“	14
4. Nezodpovězené otázky v Moravcsikově práci	16
4.1 Francouzská diplomacie a SZP	17
4.2 De Gaullova zemědělská a hospodářská politika	19
4.2.1 Rueffův plán	19
4.2.2 De Gaullova nová zemědělská politika	21
4.3 Vliv Společné zemědělské politiky na francouzské hospodářství	23
4.4 Nátlakové skupiny ve Francii a jejich vliv na politiku de Gaulla	25
4.4.1 Nezávislý de Gaulle	25
4.4.2 Zemědělské nátlakové skupiny	26
4.4.3 Shrnutí role zájmových skupin v politice de Gaulla	29
5. Komplexní obrázek vzniku Společné zemědělské politiky	31
5.1 Nizozemí a Komise- spojenci Francie při prosazování SZP	31
5.2 Slabost a nekonzistentnost oponentů Společné zemědělské politiky	33
6. Závěr	35
7. Seznam literatury	37
8. Cizojazyčné resumé (Resumé en français).....	40

De Gaulle a počátky Společné zemědělské politiky

1.1 Úvod

Nedávná jednání o finanční perspektivě EU pro léta 2007-2013 ukázala nejenom, že Společná zemědělská politika (SZP) je a bude velkým tématem v rámci diskuze o podobě Evropské unie, ale i fakt, že přinutit Francii v nejbližších letech k souhlasu se změnou této politiky bude velmi složité. Příčiny této strnulosti lze hledat nejen v současné povaze francouzského hospodářství, ale i v odkazu a principech iniciátorů této politiky v čele s generálem de Gaullem.

Nejkomplexnější, nejambicióznější, nejdražší a nejkontroverznější politika EU je od samého počátku pod silným vlivem Francie, která v čele s de Gaullem sehrála ústřední úlohu v jejím zrodu. Charles de Gaulle, známý svým kritickým postojem k nadnárodním institucím a organizacím i k podobě evropské integrace dané Římskými smlouvami, se paradoxně stal během svého prezidentství v letech 1958-1969 ústředním hybatelem politiky Evropského hospodářského společenství (EHS). Jedním z jejích hlavních produktů byla Společná zemědělská politika.

De Gaulle patřil mezi nejvýraznější politiky 20. století. „Nejznamenitější z Francouzů“¹ se zapsal výraznou měrou do poválečných dějin, fascinoval a inspiroval², ale vzbuzoval i obavy a nevoli. V perspektivě událostí studené války je Charles de Gaulle střídavě obdivován jako tvrdošíjný architekt francouzského návratu do vysoké diplomacie nebo zatracován jako „nevědecký rýpal“³ zbytečně rozvracející Atlantickou alianci. Převážná většina historiků se ale shodne na faktu, že de Gaullova diplomacie se zakládala na pevných geopolitických principech. De Gaulle striktně odmítal bipolární svět studené války. V jeho rámci se snažil vybudovat pro Francii jí odpovídající pozici, „rang“. Éric Roussel, autor de Gaullovy biografie, generála popisuje jako „typ osobnosti, které již vymizely, zcela oddaný národní velikosti a zanícený zastánce státního zájmu,....jeho činy a gesta dnes vzbuzují

¹ Francouzský prezident René Coty tak označil de Gaulle 28.května 1958, když před Národním shromážděním oznámil, že ho pověřil sestavením vlády

² Mladý JFK si nechával před spaním od své manželky předčítat de Gaullovy Válečné paměti, viz. Luňák Petr: Západ- Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, Libri, Praha, 1997 (str. 172)

³ Kennedy Sean: Comment on De Gaulle Between Grain and Grandeur: The Political Economy of French EC Policy, 1958-1970, University of New Brunswick, 2000 (str.2)

nepotlačitelnou nostalgii...a jeho dílo je téměř bezvýhradně uznáváno“⁴. Podle této interpretace de Gaullovy politiky generál akceptoval evropskou spolupráci v rámci nově se tvořících institucí především proto, že mohla sloužit jako nástroj k vytvoření platformy pro prosazování francouzských zájmů v globálním měřítku. Práce publikované v posledních letech ovšem nabízejí i interpretaci podtrhující ekonomické a vnitropolitické aspekty de Gaullovy politiky ve vztahu k evropské integraci. Nevykreslují de Gaulla jako „vizionářského státníka“⁵ zabývajícího se jen „haute politique“, ale jako pragmatika, který byl v případě nutnosti ochotný své vize potlačit a raději tvrdě vyjednávat o ceně obilí pro francouzské farmáře.

SZP byla i přes nepříznivou počáteční konstelaci definovanou v Římských dohodách prosazena v rekordním tempu. Nejenom na základě tohoto faktu si musíme položit otázku, jakou roli sehrála Společná zemědělská politika v rozhodování de Gaulla o podobě evropské integrace?

Na následujících stranách bych rád nejenom zkoumal existující historickou literaturu zabývající se de Gaullovou politikou v rámci EHS a Společné zemědělské politiky, ale i popsal vnitropolitický, hospodářský i mezinárodní kontext jeho rozhodování na daném poli.

V první fázi popíši dostupnou relevantní literaturu a výchozí pozici pro budování SZP. Poté se zaměřím na teze Andrew Moravcsika⁶, pionýra v této tématice, který na čtyřech významných momentech francouzské zahraniční politiky v rámci EHS ukazuje důležitost ekonomických i vnitropolitických faktorů pro Charlese de Gaulla. Jedná se o generálovo urychlené přijetí celní unie, francouzské veto vstupu Velké Británie do EHS, Fouchetův plán a krizi „prázdné židle“. De Gaullovy pohyby budu následně konfrontovat s tehdejší vnitropolitickou realitou, vládními opatřeními a diplomatickou strategií samotné Francie, abych následně Moravcsikovy závěry zrelativizoval a pokusil se události postavit do širšího evropského kontextu.

⁴ Roussel Eric: Charles de Gaulle, Gallimard, Paris, 2002, (str.10)

⁵ Hoffmann Stanley: De Gaulle as an Innovative Leader, Gabriel Scheffer ed. Innovative Leaders in International Politics, NY, 1993

⁶ V současné době profesor a šéf European Union Program na Princetonu, 1992-2004 zastával obdobnou pozici na Harvardu

1.2 Kritika literatury a rozdílné interpretace de Gaullovy evropské politiky

Literatura zabývající se působením Charlese de Gaulla v období 1958-69 je velmi obsáhlá. Charles de Gaulle sehrál významnou roli jak v domácí, tak zahraniční politice Francie a tomu odpovídá i počet děl, které se zabývají přímo či nepřímo jeho působením ve funkci prezidenta republiky. Při studiu de Gaulla nám tudíž hrozí, že budeme přímo zahlceni množstvím informací a svědectví, které nabízejí osoby, které mu byly více či méně blízké, s de Gaullem spolupracovaly, či jeho dobu studovaly a snaží se ji interpretovat.

Prvním, velmi dostupným a zároveň specifickým zdrojem informací o de Gaullovy jsou paměti, které napsali lidé z jeho okolí. Jedná se například o Tribouleta, Debrého, Foccarta, či Peyrefitta (viz. dále). K dispozici jsou i dvoudílné memoáry „Mémoires d'espoir“⁷ samotného generála de Gaulla, které vyšly částečně posmrtně v letech 1970 a 1971. Memoáry obsahují často velmi zajímavé informace, záznamy důvěrných rozhovorů, zasvěcené komentáře a popisy prostředí. Jejich obecným problémem je ale fakt, že jsou napsány často s velkým časovým odstupem, autor není nezúčastněná osoba a většinou již zná důsledky událostí, které popisuje. Při interpretaci pohnutek jednotlivých aktérů události tak může- třeba nevědomky- tento fakt zohlednit. To nutí historika přistupovat k těmto dokumentům s jistou dávkou rezervovanosti a informace takto získané ověřovat u dalších zdrojů, nejlépe v prvotních pramenech.

Tradičním zdrojem informací o politice de Gaulla je historická literatura. K dispozici máme nepřehledné množství knih i článků⁸ v odborných periodikách⁹. Pro účely této studie bylo nutné vybrat přiměřený počet autorů a studií tak, aby byl na jedné straně dostatečný a na druhé straně reprezentoval všechny myšlenkové proudy a interpretace de Gaullovy politiky v rámci EHS. Je třeba podotknout, že studií zabývajících diplomatickými jednáními kolem vzniku Společné zemědělské politiky na základě prvotních pramenů a archivních materiálů není mnoho. V tomto ohledu je velmi instruktivní práce N. Piers Ludlowa: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy* (2005)¹⁰.

⁷ Le Renouveau (1958-1962), Plon, 1970 a L'effort (1962 ...), Plon, 1971

⁸ Moravcsik udává číslo přes dva tisíce studií a knih, in: Moravcsik: *Le grain et la grandeur...*, *Revue française de science politique*, 4-5, 1999, (str. 507)

⁹ Časopisy použité v této studii: *Revue française de science politique*, *Journal of the Cold War*, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, *Journal of European Public Policy*, *The American Historical Review*

¹⁰ Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, *Contemporary European History*, Cambridge University Press, Vol. 14 :3, August 2005

Historickou literaturu zabývající se de Gaullovou politikou můžeme rozdělit na dva proudy. První proud literatury představuje v dobrém či špatném¹¹ světle tradiční a silně zakořeněnou interpretaci de Gaulla a charakterizuje generála jako archetyp vizionářského státníka, jehož rozhodnutí se za každé situace zakládala na vlastních geopolitických principech, jako inovativního vůdce, který se zabývá více „haute politique“, než „basse politique“, posedlého prestiží a otázkami vojenské bezpečnosti více než ekonomickým blahem¹². Jako představitele tohoto proudu jsem vybral historiky diplomatických vztahů Maurice Vaïsse¹³, Frédérica Bozo¹⁴ a politologa Stanley Hoffmanna¹⁵. Na konci devadesátých let se ovšem rozhořela plamenná akademická diskuze o nové interpretaci de Gaullovy politiky v rámci EHS. Ústřední postavou a iniciátorem tohoto hnutí se stal Andrew Moravcsik¹⁶. Moravcsik ve své studii „Gaulle and European Integration: Historical Revision and Social Science Theory“¹⁷ z roku 1998, na kterou navazuje „De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy“¹⁸, vyvrací tradiční až mýtický obraz de Gaulla a tvrdí, že v otázkách Evropského hospodářského společenství nebyly „prvotními zájmy“ francouzské zahraniční politiky „grandeur“¹⁹ a vojenská bezpečnost, ale preferenční obchodní výhody francouzského průmyslu a zemědělství. Moravcsik tvrdí, že de Gaulle si chtěl svými činy, stejně tak jako ostatní politici po druhé světové válce, zajistit především „širokou podporu domácích voličů a modernizací průmyslu a ochranou francouzských zemědělců předejit stávkám a jiným destabilizačním projevům. V neposlední řadě se snažil snížit masivní rozpočtové schodky“²⁰. Ve své interpretaci jde ještě dál, když tvrdí, že francouzská zahraniční politika v EHS napomohla „uklidnit mocné vlivové skupiny ve francouzském průmyslu a zemědělství.“²¹ Příkladným řešením se ukázala být Společná

¹¹ Např. Hamill John Davis: *The Grand Strategy of Charles de Gaulle*, National Defence Library, 1989 představuje de Gaulla jako politika jehož geopolitické vize neodpovídají prostředkům, kterými disponuje. Tyto názory přicházejí především z USA

¹² Moravcsik: *Le grain et la grandeur...*, *Revue francais de science politique*, 4-5, 1999, (str. 507)

¹³ Prezident komise pro publikaci DDF (documents diplomatiques francais), autor: *La grandeur: Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969* (Paris: Fayard, 1998), *De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique europeenne, 1958-1963 Chronique d'un echech annoncé*

¹⁴ *De Gaulle, l'Amerique et l'Alliance Atlantique Une relecture de la crise de 1966*

¹⁵ Stanley Hoffmann, „De Gaulle as an Innovative Leader,“ in Gabriel Sheffer, ed., *Innovative Leaders in International Politics*, Albany: State University of New York Press, 1993

¹⁶ V současné době profesor a šéf European Union Program na Princetonu, 1992-2004 zastával obdobnou pozici na Harvardu

¹⁷ Moravcsik Andrew: *De Gaulle and European Integration: Historical Revision and Social Science Theory*, Center for European Studies, Working Paper Series 8.5, Harvard University, May 1998

¹⁸ Moravcsik Andrew: *De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970* (Part 2), *Journal of Cold War Studies*, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000

¹⁹ velikost

²⁰ Moravcsik: *Le grain et la grandeur...*, *Revue francais de science politique*, 4-5, 1999,(str. 509)

²¹ Tamtéž (str. 509)

zemědělská politika, která by zajistila odbyt francouzských zemědělských přebytků na evropském trhu za garantované ceny. Podle Moravcsika se de Gaulle v těchto ohledech nechoval jinak než jeho předchůdci za IV. republiky nebo následovatelé v V. republice a spíš než jako „geopolitický vizionář“ vystupoval jako pragmatický moderní demokratický politik.

Moravcsik dokládá své teze na základě důkladné práce s publikovanou literaturou i prvotními zdroji²², analyzuje de Gaullovy projevy i záznamy diplomatických a vládních jednání. Od roku 1954 vychází „Documents diplomatiques français“, v nichž francouzská diplomacie zveřejňuje dokumenty ze svých archívů. Především v devadesátých letech bylo odtajněno množství materiálů týkajících se doby studené války.

Mou výtkou směrem k práci se zdroji Andrew Moravcsika je nadměrné citování Peyrefittovi trilogie „C'était de Gaulle“²³. Peyrefitte, de Gaullov mluvčí a ministr, ve své knize zveřejnil záznamy jednání a konverzací, které si nahrával. Peyrefittova odhalení rozšiřují tradiční pohled na de Gaulla, což se Moravcsikovi v jeho argumentaci velmi hodí. Místy až extenzivní využívání jednoho zdroje může, i když třeba neoprávněně, zasít semínko pochybnosti o vyvážené práci s materiály. Toho by se měl každý historik snažit vyvarovat a to především v případech, kdy existuje velké množství alternativních zdrojů. Další důležitou informací je kontext, ve kterém vychází Moravcsikova studie. Jeho „Le grain et la Grandeur...“ se později ukáže být součástí knihy „The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht“²⁴, kde Moravcsik dokazuje vliv zájmových skupin na proces evropské integrace. Studii o de Gaullovi tak lze také chápat jako případovou studii, která má podpořit tezi Moravcsikovy knihy.

Moravcsikova studie vzbudila mezi akademiky silný ohlas. Dva historické časopisy věnovaly celá čísla polemikám a odpovědím na jeho práci²⁵. Hoffmann, Keeler, Milward, Gillingham, Vanke, Trachtenberg, Wallace, Caporaso, Schampf a další se vyjádřili jak v krátkých článkách, tak v obsáhlých statích. Ludlow i Parsons²⁶ na Moravcsika také reagují a reakce jsou to rozmanité. Část autorů dává Moravcsikovi za pravdu, že většina literatury podceňuje ekonomické aspekty de Gaullovy politiky v rámci EHS a pokud rovnou nesouhlasí s jeho interpretací událostí, tak ji považují za zajímavou a hodnou dalšího výzkumu²⁷.

²² Především přepisy a minutes z diplomatických jednání a jednání vlády

²³ Peyrefitte Alain, C'était de Gaulle Vol. 1-3, Paris, Fayard, 1994,1997,2000

²⁴ Moravcsik Andrew: The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht, Cornell Studies in Political Economy, Ithaca: Cornell University Press, 1998

²⁵ Journal of European Public Policy 6:1 March 1999, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, 2000

²⁶ Parsons, Craig: Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union, International Organization - Volume 56, Number 1, The MIT Press, Winter 2002, (str. 47-84)

²⁷ Gillingham John: A Test Case of Moravcsik's „Liberal Intergovernmentalist“ Approach to European Integration, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str.78)

Někteří souhlasí jen s částí jeho závěrů.²⁸ Další více či méně nesouhlasí. Největší kritika se snáší na Moravcsikovu nedostatečnou argumentaci při popisu role, kterou přisuzuje zájmovým skupinám v rozhodování generála de Gaulla. Pro účely této práce jsem proto konzultoval odbornou literaturu zabývající se hospodářskou a zemědělskou politikou a vztahy uvnitř těchto sektorů ve Francii v daném období²⁹.

V této studii se nesnažím dokázat, že de Gaulle neobhajoval geopolitické vize, které jsou mu všeobecně přisuzovány. De Gaulle by byl jistě šťastný, kdyby se zahraniční a obranná politika Evropy vyvíjela autonomnějším směrem a instituce EHS by měly více mezivládní charakter. Jeho otevřená kritika role USA, nezávislá nukleární politika Francie, vztah k zemím „Třetího světa“, odsouzení bipolarity tehdejšího světa a v neposlední řadě stažení francouzských jednotek z vojenských struktur NATO jsou jasnými projevy de Gaullovy osobní geopolitické vize. Na příštích stránkách budeme zkoumat pravdivost Moravcsikových předpokladů a argumentů obhajujících důležitost ekonomiky a zájmů nátlakových skupin v de Gaullově politice praktikované v EHS.

²⁸ Alan Milward plně souhlasí jen s Moravcsikovou interpretací krize „prázdné židle“, interpretace Fouchetova plánu se mu zdá pravděpodobná, vyčítá Moravcsikovi popření geopolitických motivů při vetu Velké Británie (viz. Milward Alain S.: A Comment on the Article by Andrew Moravcik, *Journal of Cold War Studies*, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 77)

²⁹ Gueslin André: *Nouvelle histoire économique de la France contemporaine*, 4. L'économie ouverte 1948-1990, Repères, Paris, 1991

Avril Pierre: *La Ve République Histoire politique et constitutionnelle*, 2. édition, Presse Universitaire, Paris, 1994

Coulomb, Delorme, Hervieu, Jollivet, Lacombe: *Les agriculteurs et la politique*, Presse de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1990

Michel-Pierre CHÉLINI: *Le plan de stabilisation Pinay-Rueff*, 1958, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2001-4

2. Nepříznivé výchozí podmínky pro rozvoj Společné zemědělské politiky

Se vznikem Evropského hospodářského společenství nic nenasvědčovalo tomu, že právě zemědělská politika by se zanedlouho měla stát politikou koordinovanou na nadnárodní úrovni.³⁰ V Římských smlouvách nebyla podoba Společné zemědělské politiky přesně formulována. Slib ucelené zemědělské politiky ovšem sehrál důležitou roli při politické ratifikaci smluv ve Francii.³¹ Články Římských smluv zabývající se zemědělskou politikou byly narozdíl od opatření pro dosažení ostatních zásadních cílů společenství jen velmi vágní. Například článek 39 sice popisuje hlavní cíle SZP, ale nesnaží se vysvětlit jakým způsobem vyřešit jejich vnitřní nekonzistenci, když na jedné straně navrhuje „zvýšení příjmů osob pracujících v zemědělství“ a zároveň slibuje „zajistit zásobování za rozumné ceny³²“. Články 40, 41, 43 a 45 odkazují na možné mechanismy, které by mohly vést k ustanovení společného trhu zemědělských výrobků. Opět zde není specifikováno, které z těchto mechanismů by měly být použity, ani kdy by k nim mělo být přistoupeno³³. Tyto vágní formulace ostře kontrastují s detailním rozpisem rozsahu, opatření i načasování jednotlivých fází vzniku celní unie.

Navíc předchozí pokusy o koordinaci zemědělských politik nebyly příliš povzbuzující. Během mezivládních jednání v 50. letech (přezdívaných „Green pool“³⁴) se ukázalo, že najít společnou řeč bude téměř nemožné. Narozdíl od průmyslové výroby, kde byl vnitroevropský obchod podporován v rámci OEEC³⁵, nebyly v oblasti zemědělství podniknuty žádné přípravné kroky. Rychlý vznik Společné zemědělské politiky se zdál být z výše zmiňovaných důvodů téměř nemožný. A proto fakt, že navzdory slabé výchozí pozici byla SZP plně funkční již v červenci 1968, stojí za bližší prozkoumání. Jak se mohlo stát, že během několika let se z vágně formulovaného projektu stala nejkomplexnější politika EHS? Kdo- popřípadě co- stálo u jejího rychlého zrodu?

³⁰ Více viz. Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005

³¹ Více viz. Parsons, Craig "Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union" *International Organization - Volume 56, Number 1, The MIT Press, Winter 2002*, (str. 69)

³² Římské smlouvy, Hlava 2, článek 2

³³ Ze smluv vyplývají pouze dva časové závazky. Prvním je povinnost Komise představit Radě ministrů návrh SZP do dvou let. Druhým je příslib, že SZP bude funkční do 31. prosince 1969

³⁴ Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005 (str. 350)

³⁵ OEEC- Organization for European Economic Cooperation (Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci)

3. Role ekonomických aspektů v de Gaullově politice v rámci EHS

Podle tradiční interpretace de Gaulla³⁶ byla filosofie jeho politiky založena na třech základních principech: nacionalismu, nezávislosti a vojenské síle³⁷. Nejinak tomu bylo i v případě evropské integrace, kde hlavní motivací pro de Gaulla bylo vytvořit „třetí sílu“ ve světové politice a narušit tak striktní bipolaritu světa během studené války. De Gaulle mnohokrát na veřejnosti pronesl poznámky v tomto smyslu a zde je jedna z nich: „Co se týká Francie, tak uznala nutnost této západní Evropy, která byla snem moudrých a ambicí mocných a která se dnes zdá být nutnou podmínkou pro světovou rovnováhu.“³⁸ Ve sjednocené západní Evropě s autonomní zahraniční a obrannou politikou by Francie hrála dominantní roli, což by odpovídalo de Gaullově vizi o hledání odpovídající pozice, „rangu“. Jak ovšem dále ukážeme, tak de Gaulle v této politice spolupráce s ostatními evropskými zeměmi nebyl zdaleka vždy konzistentní. Již Luňák si všiml, že „De Gaulle zamýšlel využít spojení s Německem především v evropské politice, zatímco ve vztahu k USA a SSSR se snažil zajistit si co největší samostatnost a nezávislost“³⁹. Ani spolupráce v obranné politice nebyla z de Gaullovy strany bez výhrad.⁴⁰ Francie sice chápala účast Spolkové republiky v MLF⁴¹ jako „porušení povinností Německa vůči Evropě“, ale nebyla ochotna nabídnout alternativní řešení. Odmítala spolupráci na vývoji a sdílení rozhodování o užití francouzské „force de frappe“: „To je francouzská zbraň“⁴². Společný projekt Francie, Německa a Itálie na vývoj konvenčních a nukleárních zbraní „Triangle d'armement“⁴³ dojednaný ještě představiteli IV.

³⁶ Např. Vaïsse Maurice: *La grandeur: Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969* (Paris: Fayard, 1998), Vaïsse Maurice: *De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique europeenne, 1958-1963 Chronique d'un échec annoncé* (1995) nebo Bozo Frédéric: *De Gaulle, l'Amérique et l'Alliance Atlantique Une rélecture de la crise de 1966*

³⁷ Moravcsik: *Le grain et la grandeur...*, *Revue français de science politique*, 4-5, 1999. (str.512)

³⁸ „La France, pour ce qui la concerne, a reconnu la nécessité de cette Europe d'Occident qui fut jadis le rêve des sages et l'ambition des puissants et qui apparait aujourd'hui comme la condition indispensable de l'équilibre mondial.“ Tisková konference 31 května 1960, in Vaïsse Maurice: *De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique europeenne, 1958-1963 Chronique d'un échec annoncé* (1995) (str. 661)

³⁹ Luňák Petr: *Západ- Spojené Státy a Západní Evropa ve studené válce*, Libri, Praha, 1997, (str.189)

⁴⁰ „Francouzská obrana musí být francouzská, jinak by byla země v rozporu se vším, co existuje od jejího počátku“ vlastní překlad z francouzštiny: „il faut que la défense de la France soit française“ sans quoi le pays „serait en contradiction avec tout ce qu'il est depuis ses origines“ de Gaullův proslav v *Ecole militaire*, 3/11/1959, in: *Discours et messages*, vol. 3, Paris, Plon, 1970

⁴¹ Multilateral Forces

⁴² Řekl de Gaulle Erhardovi in: Ostreheld H., *Aussenpolitik unter Bundeskanzler Ludwig Erhard 1963-1966, Ein dokumentarischer Bericht aus dem Kanzleramt, Dusseldorf, 1992*, str. 100, in Luňák Petr: *Západ- Spojené Státy a Západní Evropa ve studené válce*, Libri, Praha, 1997, (str.197)

⁴³ Zbrojní trojúhelník

republiky se rozpadá poté, co de Gaulle po svém nástupu do funkce ruší spolupráci v oblasti jaderných zbraní⁴⁴.

Moravcsik na tyto zdánlivé nekonzistence v de Gaullově politice v rámci EHS poukazuje a říká, že mnoho by bylo vysvětleno, kdyby v analýze de Gaullova rozhodování byly více zohledněny podceňované ekonomické aspekty. Na následujících stranách popíšeme základní aspekty Moravcsikových tezí, které tvrdí, že v zásadních otázkách evropské integrace se de Gaulle více než na základě svých geopolitických vizí rozhodoval s ohledem na partikulární ekonomické zájmy vlivových skupin ve Francii, a to především farmářů. Vlivové skupiny Moravcsik definuje jako „mocné ekonomické výrobní skupiny“⁴⁵ nebo „vlivové organizované ekonomické skupiny hluboce zakořeněné ve francouzském politickém systému“⁴⁶. Jak záhy uvidíme, jedná se o skupiny ve francouzské společnosti, které podle Moravcsika dokáží vyvinout mocný ekonomický či politický tlak na vládní představitele a do jisté míry tak ovlivňovat jejich politiku. Tak tomu bylo především v případě Společné zemědělské politiky, což Moravcsik ukazuje na čtyřech významných momentech ve vývoji evropské integrace.

3.1 De Gaullovo potvrzení závazků z Římských smluv

Prvním studovaným případem bude de Gaullovo rychlé přijetí závazků vyplývajících z Římských smluv. Proevropská část francouzské politické scény se de Gaullova rozhodnutí s ohledem na jeho dříve deklarované postoje a odpor části gaullistů k Římským smlouvám v roce 1957 obávala. Generál, jednou u moci, však urychleně prosadil opatření pro přijetí Celní unie.

Jedním z vysvětlení tohoto rozhodnutí bylo de Gaullovo přesvědčení, že ekonomické vazby mohou usnadnit následnou politickou spolupráci. De Gaulle ovšem také proklamoval, že otevření ekonomiky by mohlo přimět francouzský průmysl k přijetí opatření pro zvýšení produktivity. Generál sice neměl rád institucionální uspořádání dojednané v Římě, ale smlouvy chápal jako „Traité de commerce amélioré“ (dohody umožňující zlepšení obchodu)⁴⁷. Navíc zavedení celní unie se společnými externími tarify by vytvořilo jakousi „preferenční zónu“ pro export francouzského zemědělství. Především otázka francouzského zemědělství se zdála být obzvlášť důležitá. „Stabilizace zemědělství je náš největší problém

⁴⁴ Viz. Vaïsse Maurice: De Gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique européenne, 1958-1963 Chronique d'un échec annoncé (1995), (str. 659)

⁴⁵ Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue française de science politique, 4-5, 1999. (str.511)

⁴⁶ Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue française de science politique, 4-5, 1999. (str.517)

⁴⁷ Leprette Jacques, Une clef pour l'Europe, Bruxelles, Bruylant, 1994 (str.188)

po alžírské válce...Pokud ho nevyřešíme, mohli bychom mít další událost jako Alžírsko, tentokrát ale na našem vlastním území“⁴⁸. Sektor, ve kterém na konci 50. let pracovalo stále přes 20% populace, nebyl „à la hauteur de notre temps“⁴⁹ a v případě liberalizace obchodu zemědělských komodit by francouzští farmáři pravděpodobně nebyli schopni ani krátkodobě čelit konkurenci ze Severní Ameriky a Commonwelthu. Ustanovením „preferenční zóny“ francouzští zemědělci získali nejenom čas na transformaci zaostávajícího odvětví, ale také možnost exportovat v posledních letech se hromadící přebytky a to za ceny, které by na světových trzích nebyly akceptované.

„Francie může na svých krásných půdách vyprodukovat mnohem více potravin než je schopna zkonsumovat...tato nerovnováha se bude dále prohlubovat tak, jak se bude zlepšovat vybavení a metody využití půdy, což zvýší výnosy...Tudíž musíme exportovat...za ceny, které budou vyhovovat našim producentům, jinak státní subvence farmářům ohrozí stav veřejných financí....Musím říct, že pokud jsem vzal věci do svých rukou a přijal okamžitě společný trh, udělal jsem tak z pozice zemědělské země a také z důvodu modernizace našeho průmyslu“⁵⁰.

Generál de Gaulle navázal v otázkách evropské integrace na vlády IV. republiky. Bylo jeho rozhodnutí aktivně se účastnit na konstrukci Evropy, přijmout závazky Římských smluv a vytvořit celní unii, motivováno ryze geopolitickými důvody: snahou vytvořit Evropu, která by představovala jakousi „třetí sílu“, která bude vyvažovat a hrát roli arbitra v bipolárním světě studené války?

Moravcsik dochází k závěru, že de Gaulle ve svých prohlášeních, a to jak veřejných tak neveřejných, zdůrazňoval nutnost ekonomické spolupráce; především zavedení Společné zemědělské politiky bylo klíčové, zatímco spolupráce politická byla „jen“ žádoucí. Generálova odhodlanost prosadit francouzské ekonomické zájmy v evropském kontextu se podle Moravcsika zdá být mnohem silnější než v případě snahy o naplnění geopolitických vizí. V otázkách Společné zemědělské politiky vždy de Gaulle vystupoval velmi rozhodně. Neváhal dokonce několikrát vyhrožovat Německu, že pokud nebude schválena Společná zemědělská politika, tak vystoupí z EHS. Takto silná slova nikdy nezazněla při obhajobě jeho geopolitických vizí Evropy⁵¹. V ekonomických nebo zemědělských otázkách nenabízel kompromisy, což by se shodovalo s logikou geopolitické interpretace⁵².

⁴⁸ Peyrefitte A.: C'était de Gaulle, vol. 1, (str. 302) in Moravcsik: Le grain et la grandeur (Premiere Partie), (str.521)

⁴⁹ (sektor již neodpovídal tehdejším požadavkům) Peyrefitte A.: C'était de Gaulle, vol. 2, (str. 358)

⁵⁰ De Gaulle Ch.: Mémoires d'espoir, vol. 1, Plon, Paris, 1970, (str. 167) (vlastní překlad z francouzštiny)

⁵¹ Viz. Fouchetův plán nebo např. de Gaulle reagoval na jednání Německa o MLF „Nebudeme dělat humbuk...Mnohostranné síly se nám nelíbí, ale (Němci) jsou svobodní“, „Nous ne ferons pas d'éclat...La force

S ohledem na ekonomickou situaci ve Francii a vývoj hospodářské politiky v následujících letech se zdá, že argument týkající se „partikulárních ekonomických zájmů“ Francie nepostrádá na relevanci⁵³.

Podpora zemědělství, archaického sektoru, zpočátku nebyla cílem de Gaullovy politiky. De Gaulle a jeho ministerský předseda Michel Debré považovali zemědělství za zaostalý sektor. Pomocí liberálního Rueffova plánu se snažili ozdravit francouzskou ekonomiku. Snížením zemědělských cen a dotací chtěli omezit kumulující se přebytky a přesvědčit část méně konkurenceschopných zemědělců k opuštění své dosavadní živnosti. To mělo pomoci k modernizaci země, snížení tlaku na státní kasu a podniky, jež byly zasaženy vysokými daněmi. Moravcsik tvrdí, že silný odpor většiny zemědělců⁵⁴ donutil francouzskou vládu upustit od důsledné realizace této radikální transformační politiky. Subvence se nepodařilo snížit a tak se strukturální problém zemědělských přebytků dále jen zhoršoval.

Přijetí Římských smluv a následné prosazení SZP podle francouzských představ by pomohlo tento problém vyřešit. Podle některých autorů se tak de Gaulle stal „sjednotitelem navzdory sám sobě“⁵⁵. Tehdejší francouzský ministr zahraničí Maurice Couve de Murville situaci zhodnotil tak, že Francie se stala „strážcem Římských smluv“, když se to hodilo jejím zájmům⁵⁶.

3.2 Fouchetův plán

Druhým zkoumaným případem, který podle Moravcsika dokazuje výše zmiňovaný axiom, je projekt politické unie známý pod názvem „Fouchetův plán.“ V roce 1960 zahájila Francie sérii jednání v rámci „šestky“. Francie se snažila přesvědčit své partnery, že proces evropské integrace by měl být postaven více na mezivládní spolupráci než na „supranacionálních“ ideách Komise⁵⁷. Fouchetův plán je mnohými historiky⁵⁸ považován za zhmotnění de Gaullových představ a geopolitických vizí v rámci Evropy. Na jaře 1961 byla

multilatérale, nous trouvons ca déplaisant, mais ils sont libre“ Peyrefitte, vol. 2, p.269 in Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue francais de science politique, 4-5, 1999. (str.533)

⁵² Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue francais de science politique, 4-5, 1999. (str.533)

⁵³ Viz kapitola 4.3

⁵⁴ Stávky v roce 1960

⁵⁵ Newhouse J.: Collision in Brussels (str. 54) in: Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue francais de science politique, 4-5, 1999 (str. 534)

⁵⁶ Leprette J: Une clef pour l'Europe, Bruxelles, Bruylant, (str. 118-119)

⁵⁷ „Se figurer qu'on peut batir quelque chose d'efficace en dehors ou au dessus des Etats, c'est une chimere.“ In: Vaisse Maurice: De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique europeenne, 1958-1963 Chronique d'un echec annoncé, 1995, (str. 661)

⁵⁸ Vaisse Maurice: La grandeur: Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969, Paris,Fayard, 1998

za účelem projednání detailů francouzského návrhu ustanovena komise zástupců „šestky“ pod vedením Christiana Foucheta. Komise ovšem nebyla schopná dojít ke shodě a především po přitvrzení pozice francouzské strany, která odmítla akceptovat dříve přislíbené ústupky, se jednání dostala do slepé uličky. (K přitvrzení pozice z francouzské strany došlo několik hodin po dohodě⁵⁹ o SZP). Fouchetův plán byl následně řečeno slovy de Gaulla uložen „au frigidaire“⁶⁰ a Francie již nejevila snahu jednání obnovit. Nemálo historiků⁶¹ si kladlo otázku, co stálo za tak náhlou změnou postoje Francie ve věci Fouchetova plánu? Od de Gaulla, jako vyhlášeného taktika, se zdála tato strategie nepochopitelná. Ani názory, že podlehl vlivu Michela Debrého, se v případě de Gaulla nezdají příliš pravděpodobné⁶², navíc je neprokazují žádné archivní záznamy.

Moravcsik přichází s tvrzením, že Fouchetův plán byl ze strany Francie od samého počátku „propracovaný klam“⁶³ či jakási vějička. Svoji interpretaci opírá především o memorandum z roku 1960, jehož autorem je Alain Peyrefitte (de Gaullův mluvčí a ministr), podle kterého se Francie nemůže profilovat jako země, která neguje veškeré nadnárodní návrhy evropské konstrukce a navíc blokuje vstup Velké Británie do EHS. Francie musí být vnímána jako země s pozitivní vizí evropské integrace, aby uklidnila ostatní členy EHS a zajistila si vyjednání podmínek Společné zemědělské politiky. Podle Moravcsika měla tato strategie „obměkčit výhrady ke Společné zemědělské politice v Německu i jinde a posílit podporu domácích přívrženců“⁶⁴ evropské integrace.

Teprve v okamžiku, kdy budou ekonomické zájmy Francie trvale zajištěny, může se Francie bez obav pustit do snahy o prosazení svých geopolitických vizí v rámci uspořádání EHS. Moravcsik spekuluje, že v momentě, kdy bylo dosaženo důležitého pokroku v zemědělské oblasti, se de Gaulle rozhodl opět přitvrdit v jednáních o institucionálním uspořádání a prosadit buď svou vizi bez výhrad nebo ji nechat odmítnout své partnery, což by obrázek Francie příliš nepoškodilo. V každém případě pro přijetí projektu politické unie de Gaulle nevyčerpal všechny možné prostředky a po jeho odmítnutí rozhodně „nenosil smutek.“⁶⁵ Pro Moravcsika představuje Peyrefittovo memorandum jakýsi neoficiální návrh

⁵⁹ 14. ledna 1962

⁶⁰ (do mrazáku).. Vaïsse Maurice: De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique europeenne, 1958-1963 Chronique d'un echec annoncé (1995) (str. 666)

⁶¹ Vaïsse Maurice: De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique europeenne, 1958-1963 Chronique d'un echec annoncé, 1995. Gerbet Pierre: Budování Evropy, 2004 etc.

⁶² Již 14. dubna nahrazuje Michela Debré ve funkci ministerského předsedy ve Francii Georges Pompidou

⁶³ elaborate deception

⁶⁴ Moravcsik Andrew: De Gaulle and European Integration: Historical Revision and Social Science Theory (str.40)

⁶⁵ „Ne porta pas le deuil“ in: Lacouture J.: De Gaulle, vol. 2 (str. 342) in: Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue francais de science politique, 4-5, 1999. (str.541)

budoucí evropské politiky Francie, jímž se de Gaulle nechal inspirovat. „Téměř každý hlavní krok v evropské strategii Francie mezi 1960 a 1966...je předpovězen v Peyrefittově memorandu“⁶⁶.

3.3 Francouzské veto vstupu Velké Británie do EHS

Jako důvody veta vstupu Velké Británie do EHS bývají uváděny především francouzské obavy z ohrožení její politické dominance v „šestce“, nebo přílišná závislost Velké Británie na Spojených státech. Sehrála i v tomto případě významnou roli Společná zemědělská politika? Velké množství dobových záznamů ukazuje, že de Gaulle odmítl vstup Velké Británie i kvůli její zemědělské politice a vazbám na Commonwealth, kterých se zdráhala zcela zřící ve prospěch evropského trhu. Velká Británie již v 19. století v podstatě obětovala své zemědělce ve prospěch průmyslu a dovážela levné potraviny z kolonií. Obchod s koloniemi však narozdíl od kontinentální Evropy stagnoval, a tak Velká Británie k překvapení Francouzů nakonec projevila ochotu akceptovat s jistými přechodnými obdobími většinu závazků vyplývajících z Římských smluv. Ani to však Francouze neobměkčilo a když se později šéf britských vyjednávačů Reginal Maudling ptal Roberta Marjolina (mimo jiné francouzský vyjednávač Římských smluv), co by Francie udělala, kdyby Británie splnila všechny přístupové podmínky, dostalo se mu odpovědi: „Vymysleli bychom si jiné důvody, abychom zabránili vašemu členství“⁶⁷. Jak již bylo řečeno výše, společná zemědělská politika byla v Římských smlouvách specifikována jen velmi vágně. Jednání o její konkrétní a finální podobě teprve probíhala. Velká Británie by se svým postojem k zemědělství byla pravděpodobně zdrojem značných obstrukcí a vytrvalým oponentem Francie. Moravcsik se snaží dokázat, že při podrobném studiu jak de Gaullovy tiskové konference ze 14. ledna 1963, na které veřejně oznámil francouzské veto, tak jeho rozhovorů s Macmillanem v Champs a především v Rambouillet, zjistíme, že ekonomické důvody hrály podstatnou roli. Argumentem, který podporuje tuto tezi, je obava z ekonomického tlaku ze strany Spojených států, jejichž platební bilance se s rozvojem západní Evropy začala zhoršovat. Kennedyho plán „Grand Design“, jež mimo jiné počítal po přijetí Velké Británie do EHS s vytvořením transatlantické celní unie, byl v zásadním rozporu

⁶⁶ Moravcsik Andrew: De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 1), (str 40)

⁶⁷ Lee Sabine: Germany and the First Enlargement Negotiations 1961-63, 1996, (str. 12) in: Moravcsik Andrew: De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2), (Str. 5)

s francouzskými ekonomickými zájmy. Francie již od počátku 60. let odmítala široké pojetí celní unie a bránila se i dohodě s Evropskou zónou volného obchodu (EFTA⁶⁸). Snahy Velké Británie zorganizovat velkou zónu volného obchodu se setkala s jednomyslným odporem nejmocnější organizace francouzských výrobců⁶⁹ CNPF⁷⁰. Studie CNPF ukazovaly, že francouzský průmysl by se ocitl pod velkým konkurenčním tlakem britských výrobců, zatímco producenti z kolonií by byli ze zóny vyloučeni⁷¹.

Pozice Moravcsika se v tomto případě zdá být poněkud jednostranná. De Gaulle se v tomto případě rozhodoval na základě velkého množství argumentů, určitou roli jistě sehrála i jeho nedůvěra k Anglosasům nebo zkušenosti Francie s Brity ze Suezské krize. Poslední kapkou byly dohody z Nassau, jež potvrdily v očích generála pozici Británie jako země, která se není schopna vymanit z vlivu USA. Na druhou stranu de Gaulle již s britskou spoluprací v otázkách vývoje jaderných zbraní příliš nepočítal, a proto ho tento postoj Británie příliš nepřekvapil⁷². Francouzská pozice k britskému přijetí se změnila až na konci 60. let, kdy již byly finanční podmínky CAP definitivně dojednány, průmysl prošel modernizací a frank byl devalvován.

3.4 Krize „prázdné židle“

Zatímco většinou bývá Lucemburský kompromis představován jako vítězství de Gaullova pojetí Evropy, Moravcsik tvrdí, že i na této události lze ukázat, jak daleko byla Francie ochotna zajít, aby si i do budoucna zajistila ochranný trh pro své zemědělství. Spor nastal v okamžiku, kdy prezident Evropské komise Walter Hallstein navrhl rozšíření pravomocí komise (posílení nadnárodního principu) a použití většinového hlasování i na ekonomické záležitosti. De Gaulle byl proti takovému vývoji v evropské struktuře. Avšak Hallstein se domníval, že de Gaullova pozice je dočasně oslabena a chystal se využít této příležitosti. Termín dojednání permanentního finančního urovnání Společné zemědělské politiky stanovený na 30. června 1965 se přibližoval a shody nebylo stále dosaženo. De Gaulle čekaly na konci roku první přímé prezidentské volby a Hallstein předpokládal, že permanentní finanční urovnání SZP je pro generála klíčové z hlediska podpory jeho

⁶⁸ European Free Trade Area

⁶⁹ Gerbet Pierre: Budování Evropy, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2004 (str. 186)

⁷⁰ Conseil national du patronat français

⁷¹ Lieber Robert J.: British Politics and European Unity. Parties, Elites and Pressure Groups, 1970, (str.75) in Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue française de science politique, 4-5, 1999. (str.518)

⁷² Milward Alain S.: A Comment on the Article by Andrew Moravcsik, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000 (str. 79)

kandidatury francouzskými zemědělci. Komise navrhla zúčastněným stranám „kompromisní“ plán, který však obsahoval doprovodný návrh na posílení nezávislosti evropských institucí. Rozpočet a rozhodnutí Společenství měly být předkládány Evropskému parlamentu, který je mohl doplňovat a měnit na základě prosté většiny⁷³. Prosazení permanentního finančního urovnání SZP „v balíčku“ by znamenalo posílení nadnárodních organizací: tzn. Komise a Evropského parlamentu na úkor Rady ministrů. De Gaulle nebyl ochoten na návrh přistoupit. V momentě, kdy ke slíbenému datu nebyly finanční podmínky SZP dojednány, přestala se Francie účastnit jednání Rady ministrů a nastalo období „politiky prázdné židle“. Jedna z největších krizí v historii evropské konstrukce byla urovnána až o několik měsíců později (leden 1966) podpisem tzv. Lucemburského kompromisu, který garantoval, že v případě zasažení velmi vágně formulovaných „vitálních zájmů“ jednoho nebo více států EHS bude jednáno tak dlouho, než bude dosaženo všeobecné shody. Většinové hlasování bylo sice zavedeno, ale ve skutečnosti to znamenalo, že i nadále může jeden stát vetovat návrhy ostatních v Radě ministrů.

Všeobecně akceptovaná interpretace de Gaullova chování během krize poukazuje na de Gaullovo odhodlání bojovat proti nadnárodnímu charakteru EHS. Moravcsik toto vysvětlení přijímá, ale zároveň dodává, že „důležitost konkrétních komerčních zájmů“ ovlivnila přinejmenším výsledek krize, pokud nestála již u samého zrodu problému⁷⁴. De Gaulle sice dosáhl Lucemburského kompromisu a Hallsteinovy rezignace, ale v podstatě nijak zásadně nezměnil, a ani se o to v daný okamžik příliš nesnažil, fungování evropských institucí, což bylo jeho často proklamovaným cílem. Nadnárodní prvek v evropské integraci přežil a dál tvořil podstatnou část institucí EHS. Moravcsik argumentuje, že generál byl na konci roku 1965 ochotný přijmout i jen kosmetické změny ve fungování institucí za předpokladu, že bude zachováno veto v oblasti financování Společné zemědělské politiky. Hlavním faktorem de Gaullovy smířlivosti měla být vysoká váha hlasů francouzských zemědělců. Ti v obavě, že de Gaulle pohrbí SZP, aby dosáhl svých geopolitických vizí o fungování EHS, nehlasovali pro generála v prezidentských volbách. De Gaulle, „otec V. republiky“, dostal v prvním kole „jen“ 44,65%⁷⁵ hlasů a musel se utkat 19. prosince s F. Mitterrandem⁷⁶ v kole druhém, kde zvítězil s 55,2%⁷⁷. De Gaulle, který zpočátku „chápal

⁷³ Luňák Petr: Západ (1997), (str. 201)

⁷⁴ Moravcsik Andrew: De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2), (str 40)

⁷⁵ Avril Pierre, La V. République Histoire politique et constitutionnelle, 1994 (str.91)

⁷⁶ Který obdržel v prvním kole 31,72%. V druhém kole následně 44,8% in: Avril Pierre, La V. République Histoire politique et constitutionnelle, 1994, (str. 91)

⁷⁷ Tamtéž, (str. 91)

volby jako referendum⁷⁸ a neúčastnil se předvolebních diskuzí s oponenty, byl výsledkem zdrcen. Před druhým kolem zvažoval dokonce demisi. Jeho poradci ho ovšem přiměli k tomu, aby pokračoval. De Gaulle se konečně rozhodl chovat jako řádný kandidát. Absolvoval tři rozhovory v televizi, kde převážnou část projevu věnoval problémům obyčejných lidí: sociálním dopadům stabilizačních plánů a vyřešení financování Společné zemědělské politiky. To ostře kontrastovalo s jeho sebejistým státnickým vystupováním před kolem prvním. De Gaulle se snažil udobřit si zemědělce a podle Moravcsika je Lucemburský kompromis z ledna 1966 jedním z jeho přijatých ústupků.

4. Nezodpovězené otázky v Moravcsikově práci⁷⁹

Andrew Moravcsik nám nabízí zajímavý pohled na politiku de Gaulla v rámci EHS. Artikuluje aspekty francouzské zahraniční politiky, které byly v předešlých interpretacích opomíjeny. V jistých momentech se zdá být jeho text pertinentní a jeho vysvětlení vnáší nové světlo do zdánlivě nekoherentních akcí generála de Gaulla, které tak získávají svou logiku. Na jiných místech je třeba mít k jeho interpretaci výhrady (viz dále).

De Gaullův dominantní zájem o hospodářské a především zemědělské záležitosti v rámci EHS motivovaný ohledy na vlivové a voličské skupiny by bortil zažitý obrázek generála vizionáře, jež je za každé situace povznesen nad „šarvátky“ každodenního politického života. Stejně tomu je i s vysvětlením, že hlavní pohnutkou pro francouzskou účast na evropském integračním procesu za de Gaulla bylo vytvoření Společné zemědělské politiky. Než se však pustíme do analýzy použitých argumentů v jednotlivých výše zmiňovaných případech, měli bychom se snažit odpovědět si na otázky, které Moravcsik ve své odvážné interpretaci de Gaullovy politiky v rámci EHS zmiňuje jen okrajově a přitom jsou pro podporu jeho tezí velmi důležité:

Jaká byla role zemědělství ve francouzské hospodářské politice a diplomacii? Formovaly se zde skupiny, které měly vliv na podobu francouzské politiky? Do jaké míry byla SZP pro Francii přínosná? Odpověď na tyto otázky je pro potřeby této práce zásadní, protože v případě minimální role zemědělství ve francouzské hospodářské politice by francouzská diplomacie v EHS postavená na prosazení Společné zemědělské politiky postrádala samotné „rationále“. Následující kapitoly by měly vnést více světla do přístupu

⁷⁸ Tamtéž, (str. 90)

⁷⁹ Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue française de science politique, 4-5, 1999

francouzské vlády k zemědělství a úlohy, kterou tento sektor v poválečné historii Francie sehrál.

4.1 Francouzská diplomacie a SZP

Nejdříve budeme studovat postup francouzské diplomacie v otázkách evropské integrace. Způsob, jakým de Gaullova Francie vyjednávala o Společné zemědělské politice vypovídá o její vysoké prioritě. Francouzští vyjednávači hráli hlavní roli při diplomatických „maratónech“ vyjednávajících detaily SZP. Edgard Pisani se stal ústřední postavou Rady ministrů zemědělství v polovině 60. let. V obzvlášť delikátních situacích Francouzi spoléhali na znamenitého vyjednávače Maurice Couve de Murville. Byl to právě on, kdo v prosinci 1964 nehlédě na prezidentství Německa převzal iniciativu v jednáních o jednotné ceně obilí a během dvou týdnů je úspěšně dotáhl do konce. „Nuit du blé“⁸⁰ byla milníkem v politice společných evropských cen zemědělských komodit.

Úspěch francouzských vyjednávačů nespočíval jen v jejich osobním charismatu a vyjednávacích schopnostech. Francouzská diplomacie byla výborně zorganizovaná a vystupovala koordinovaně. Úřad SGCI (Secrétariat général de comité interministériel) zajišťoval, že všichni francouzští vyjednávači byli ve svých cílech konzistentní a svým vystupováním spíše posilovali pozice ostatních, než aby je oslabovali. To kontrastovalo s chováním německých diplomatů, kteří často nevystupovali jednotně a v některých případech si dokonce protirečili⁸¹. Podle Ludlowa umožňovala propracovaná koordinace francouzské diplomacie dovést k dokonalosti techniku přesně načasovaných ústupků v neprioritních oblastech, které vedly k obroušení výhrad oponentů a dosažení stanoveného ústředního cíle. „Například v červnu 1965 přijel francouzský ministr financí Valéry Giscard d'Estaing nečekaně na schůzku Rady ministrů, aby představil balíček štedrých finančních dotací, které měly odradit rebelantskou Itálii od vedení kampaně proti dohodě o financování SZP. I když se to (francouzská nabídka) ukázalo jako nedostačující, jedná se o markantní příklad smyslu pro načasování a taktiku, což Francouze činilo tak efektivní v prvních letech EHS.“⁸²

⁸⁰ Noc obilí

⁸¹ Rozdílné zájmy německých zemědělců a průmyslníků se odrážely i v rétorice jednotlivých německých ministrů

⁸² Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005 (str. 352)

Francie také uměla maximálně využít mechanismy fungování EHS ve svůj prospěch. Paříž během svého prezidentství v Radě mistrně ovlivňovala agendu jednání ve prospěch SZP na úkor jiných témat. Není žádnou náhodou, že maratóny zemědělských jednání v letech 1962 a 1968 byly úspěšně ukončeny pod francouzským předsednictvím v Radě. Stejně tak zásadní, i když nakonec neúspěšná, jednání z roku 1965 probíhala pod taktovkou Francie.

Pokud se jednalo o posílení role Komise v rámci zemědělské politiky, byla dokonce patrná vůle de Gaullovy Francie mírnit proklamovanou averzi k nadnárodním institucím. V roce 1964 se francouzská diplomacie spojila s Komisí, aby odrazila německý pokus o snížení autority Komise dosazeného managementu SZP⁸³. Od de Gaulla, který jen o několik měsíců později rozpoutá válku o pravomoci nadnárodních institucí v EHS v čele s Komisí, to byla ukázka pragmatismu „par excellence“.

Pozice Francie byla silná. V živé paměti ostatních zemí „šestky“ byly události z 50. let, kdy Francouzi neváhali navzdory všem potopit projekt Evropského obranného společenství. Výhrůžky opuštění EHS, pokud nebude dostáno požadavkům na Společnou zemědělskou politiku, nešlo tudíž brát na lehkou váhu. Francie používající metodu „cukru a biče“ si šla tvrdě za svým. V prosinci 1961 během závěrečné fáze maratónu vyjednávání o SZP napsal de Gaulle Adenauerovi: „Pokud bude dosaženo dohody o pravidlech a regulaci, ...Francie jistě nebude bránit vývoji plánovanému Římskými smlouvami, základně evropské politické akce“⁸⁴.

Francouzská diplomacie byla v případě Společné zemědělské politiky velmi efektivní. Nebála se uzavírat účelová spojenectví a pragmatickými sliby a ústupky v jiných oblastech krok po kroku prosadit své představy. Toto svědčí o vysoké prioritě zemědělské otázky v evropské diplomacii de Gaulla. Propracovaná vládní politika a koordinované vyjednávání jak v Bruselu, tak při Kennedyho kole v rámci jednání GATT⁸⁵ přinesly své ovoce a Francie narozdíl od jiných témat⁸⁶ dosáhla v rámci Společné zemědělské politiky všeho, co si vytyčila.

Vrátíme-li se k Moravcsikovým tezím, zjistíme, že jeho téměř až spekulativní interpretace Fouchetova plánu, se ve světle výše popsaného stylu francouzské diplomacie za de Gaulla nezdá být již zcela neuvěřitelná. Pokud bychom nebyli ochotni připustit přímo fakt, že celý „propracovaný klam“ byl připraven několik let dopředu, tak interpretace, že de Gaulle

⁸³ European Commission Historical Archives, Brussels (ECHA), BDT 214/1980, COREPER reports, in: Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005 (str. 352)

⁸⁴ De Gaulle Charles: *Lettres, Notes et Carnets*, Paris Plon, 1985, vol. 9 (str 174)

⁸⁵ Vyjmutí zemědělských komodit ze seznamu produktů, na které se vztahovala liberalizace obchodu

⁸⁶ Institucionální podoba Společenství (viz. Fouchetův plán)

použil ústupků ve Fouchetově plánu, aby dosáhl svého v otázkách Společné zemědělské politiky, by přímo zapadala do vyjednávací strategie Francie popsané N. Piers Ludlowem v jeho nejnovější práci⁸⁷. Dle mého názoru de Gaulle svým chováním jasně ukázal momentální prioritu Francie v politice EHS. Tou byla, z důvodů, které si v příštích kapitolách ukážeme, Společná zemědělská politika.

4.2 De Gaullova zemědělská a hospodářská politika

Pokud studujeme úlohu ekonomických otázek de Gaulla v jeho evropské politice, neměli bychom opomenout podrobně analyzovat jejich roli na domácí scéně. Moravcsik se často ve svých argumentech spokojí s projevy a prohlášeními politiků určených široké veřejnosti nebo politickým partnerům. Sám ovšem připouští, že de Gaulle byl ve svém pragmatismu ochoten použít „propracovaného klamu“, a tak jedině analýza faktů a tehdejší situace ve Francii může jeho tezí dodat na důvěryhodnosti nebo je vyvrátit.

Období de Gaullova prezidentství je poznamenáno sérií reforem nejenom institucionálních⁸⁸, ale i hospodářských a zemědělských. V myslích běžných občanů utkvěla především reforma franku z roku 1960. De Gaulle prosadil celou řadu dalších opatření, která ač nebyla na první pohled tak spektakulární, se svým významem a dopadem na hospodářství a životy lidí měnové reformě vyrovnala. V následujících oddílech se budeme zabývat stavem francouzského hospodářství, jeho aktéry a především rolí, kterou zaujímal zemědělství. Popíšeme de Gaullovu hospodářskou a zemědělskou politiku a reakce, které vzbuzovala. V neposlední řadě se budeme zabírat vlivem zavedení Společné zemědělské politiky na francouzské hospodářství.

4.2.1 Rueffův plán

Francie zažívala v 50. a 60. letech nebývalý ekonomický „boom“. Patřila mezi nejrychleji rostoucí ekonomiky na světě, za což vděčila především zdařilé poválečné obnově. Rok 1958 byl z ekonomického hlediska specifický nezvykle vysokou inflací⁸⁹, ale jinak de

⁸⁷ Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005

⁸⁸ Avril Pierre: *La Ve République Histoire politique et constitutionnelle*, 2. édition, Presse Universitaire, Paris, 1994

⁸⁹ 15 % p.a. (průměr za 1954-67 byl 3%) in: Michel-Pierre CHÉLINI: *Le plan de stabilisation Pinay-Rueff, 1958*, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2001-4 (str. 107)

Gaulle přebíral Francii uprostřed „les trente glorieuses“⁹⁰. Zásadním problémem Francie bylo pochopitelně Alžírsko, ale při podrobnější analýze nebyl ani dlouhodobý výhled francouzského hospodářství nijak růžový. Francouzské výrobky obecně nebyly příliš konkurenceschopné na světových trzích a štedrá a propracovaná subvenční politika zatěžovala veřejné rozpočty a konzervovala neefektivitu. De Gaulle si uvědomoval, že očekávaná liberalizace obchodu by mohla mít pro Francii neblahé následky. Od svého jmenování do funkce v polovině roku 1958 naléhal na ministra financí Antoina Pinay, aby připravil „program ekonomické a finanční obnovy“⁹¹. Pro účinné snížení inflace bylo potřeba omezit hojně praktikované financování výrobních podniků prostřednictvím Francouzské národní banky, jež bylo povoleno v rámci poválečných opatření v roce 1944. Pro rozvoj obchodu a zvýšení konkurence v hospodářství bylo nutno bojovat proti protekcionismu a korporatistickým překážkám obchodu jako jsou cla či chráněné profese. 30. září byla tajně jmenována komise pro přípravu reformy pod vedením Jacquese Rueffa. Rueff se svými kolegy připravil na francouzské poměry velmi liberální návrh. Kromě problému s inflací se projekt zabýval třemi tématy:⁹²

1. Snahou o vyrovnaný rozpočet snížením státních výdajů a zvýšením příjmů do státní kasy.
2. Měnovou stabilitou: bylo třeba odstranit systém automatických indexací příjmů a devalvací franku (-17,5%) zajistit silnou a volně směnitelnou měnu.
3. Připravit ekonomická opatření, která by umožnila otevření francouzské ekonomiky bez drastických následků pro domácí hospodářství.

Návrh reformy měl od samého počátku mnoho odpůrců. Levicí byl považován za příliš liberální. Obavu vzbuzovaly sociální dopady reformy na zaměstnance a zemědělce. Pravice naopak poukazovala na slabá protiinflační opatření. Proti se postavila i Francouzská centrální banka, zástupci průmyslu (CNP⁹³) a především zemědělci (viz. dále). Zaměstnanců se citelně dotklo odstranění automatické indexace platů, které do této doby udržovalo jejich reálnou kupní sílu konstantní bez ohledu na výši inflace.

⁹⁰ Fourastié Jean: *Les Trente Glorieuses ou la révolution invisible de 1946 à 1972*, 1979, rééd. Hachette, coll. «Pluriel», 1998: „třicet slavných“ (let)- Francouzské označení pro poválečné období ekonomického růstu

⁹¹ Více o hospodářských opatřeních v '58 viz Michel-Pierre CHÉLINI: *Le plan de stabilisation Pinay-Rueff*, 1958, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2001- 4 (str. 102-122)

⁹² Michel-Pierre CHÉLINI: *Le plan de stabilisation Pinay-Rueff*, 1958, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 2001-4 (str. 109)

⁹³ Conseil national du patronat français

De Gaulle byl ale odhodlán plán prosadit, a tak se také, i přes demisi 4 socialistických ministrů jeho vlády, stalo. Rueffův plán byl krokem, jež měl ozdravit francouzské hospodářství a připravit ho na liberalizaci obchodu. I přes nemalou sociální cenu těchto opatření byla reforma v dosažení těchto cílů úspěšná. Francii se podařilo stabilizovat veřejné finance, zajistit si silnou a volně směnitelnou měnu. Devalvace franku navíc výrazně snížila cenu francouzských výrobků v zahraničí, což francouzský průmysl činilo připravenější na vstup do celní unie ujednané v Římských smlouvách.

4.2.2 De Gaullova nová zemědělská politika

Zchudlá a zničená Evropa v poválečných letech nebyla schopná vyprodukovat dostatek potravin pro potřeby svého obyvatelstva. Podpora zemědělství a zajištění potravinové soběstačnosti se tak dostaly na seznam priorit mnoha evropských vlád. Francie byla v tomto ohledu exemplárním příkladem. Výdaje z rozpočtu určené na zemědělství vzrostly mezi lety 1948-1960 z 3,5% na 6%⁹⁴. Zemědělci měli přístup k množství dotací a podléhali zvýhodněnému daňovému režimu. Příznivé přírodní podmínky a především pokrok v zemědělských metodách a mechanizace, propagované v prvním modernizačním plánu francouzské vlády⁹⁵, přinesly výsledky. Intenzivnější využívání půdy vedlo k raketovému nárůstu objemu produkce některých francouzských zemědělských komodit. Produkce obilí se zvýšila v poválečných letech o 800% a produkce cukru a vína o 300%⁹⁶. Již od poloviny 50. let přesahoval objem produkce některých zemědělských komodit potřeby francouzských spotřebitelů. A tak Francie zřizovala první národní úřady, které měly za úkol nadprodukcí především mléka a hovězího masa řešit ve prospěch zemědělců⁹⁷. Francouzské potraviny ovšem nebyly na světových trzích konkurenceschopné. Vláda tudíž vydávala čím dál větší částky nejen na dotace, ale i na skladování přebytků a podporu vývozu.

Již od 1946 francouzští plánovači opustili cíl soběstačnosti a snažili se ze zemědělství udělat exportní odvětví⁹⁸. Ale státní politika v tomto směru nebyla až do konce 50. let příliš koherentní. Teprve s příchodem V. republiky byla zavedena ucelená zemědělská politika,

⁹⁴ Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France contemporaine (4. L'économie ouverte 1948-1990), Repères, Paris, 1991, (str. 90)

⁹⁵ Vial Bernard: French Agriculture in the context of Europe, květen 2001, www.agriculture.gouv.fr, (22/12/2005)

⁹⁶ Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue française de science politique, 4-5, 1999. (str. 519)

⁹⁷ Vial Bernard: French Agriculture in the context of Europe, květen 2001, www.agriculture.gouv.fr

⁹⁸ Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France contemporaine (4. L'économie ouverte 1948-1990), Repères, Paris, 1991, (str. 90)

kteřá podporovala moderní pojetí zemědělské velkovýroby. Jak již bylo ukázáno v předešlé kapitole, de Gaulle, obklopen liberálně smýšlejícími ekonomickými poradci, prosazoval od roku 1958 modernizaci francouzského hospodářství. Zemědělská politika byla formulována v nařízení z 28. prosince 1958, které definovalo ekonomické a finanční cíle V. republiky. Noví činitelé formující se V. republiky, narozdíl od svých předchůdců, zpočátku zemědělství chápali jako běžnou součást hospodářské politiky a hodnotili je podle ryze finančních standardů. „Rapport Rueff et Armand“ z roku 1958 popisuje zemědělství jako zastaralý sektor, kde jsou neefektivní parcelace půdy a vysoké ceny překážkou růstu a zdrojem inflace⁹⁹. Následné odstranění indexace cen zemědělských výrobků a zrušení poloviny subvencí zavedených levicovými vládami, byly jasnými signály vůle přeměnit zemědělství v konkurenceschopný a efektivní sektor. De Gaulle se na adresu zemědělců soukromě vyjádřil: „Není potřeba subvencovat zemědělství. Tito lidé jen berou peníze a nevyvíjejí nejmenší úsilí, aby změnili své zvyklosti...“¹⁰⁰.

Postoj vlády k zemědělské politice nezůstal dlouho bez odezvy. 25. února 1959 vznikla organizace MODEF¹⁰¹, která se snažila shromáždit zemědělce, kteří nebyli schopni se přizpůsobit rytmu změn v odvětví. V únoru 1960 propukly první brutální manifestace. V březnu svolala MODEF masové protesty zemědělců do Montaubanu a krize eskalovala. De Gaulle však odmítl kvůli problémům v zemědělství svolat parlament a sám v dubnu téhož roku navrhnul sérii pěti zákonů zvanou také „Zemědělská charta V. republiky“. Nejdůležitějším zákonem prosazeným v květnu 1960 byl „loi d'orientation“. Jeho cílem bylo na jedné straně zvýšit produktivitu sektoru, ale i podporovat sociální rovnost mezi zemědělci. Vláda Michela Debré se těmito opatřeními snažila „uklidnit hru“¹⁰². Proto si k formulaci těchto zákonů přizvala francouzské zemědělské modernistické organizace (JAC¹⁰³ a CNJA¹⁰⁴), se kterými definitivní znění aktivně konzultovala. Hlavním cílem zákonů z roku 1960 bylo propagovat selektivní pomoc zemědělcům, kteří měli šanci obstát v tržních podmínkách. Také pozorujeme snahu státu o uvolnění půdy méně produktivních zemědělců a její začlenění do větších výrobních celků.

⁹⁹ Ollivier Carine, Lapeyrere Cécile: Chronologie: Les politiques agricoles en France (1958 - 1990) « L'Etat et les paysans » in Histoire de la France rurale ss la dir. de G. Duby et A. Wallon, Paris, Le Seuil, 1976, rééd., coll. "Points", Seuil, 1992 (str. 96)

¹⁰⁰ Peyrefitte A.: C'était de Gaulle, vol. 2, Fayard, 1997, (str. 356)

¹⁰¹ Mouvement de Défense des Exploitants Familiaux- Hnutí za obranu rodinných zemědělců

¹⁰² Ollivier Carine Lapeyrere Cécile: Chronologie: Les politiques agricoles en France (1958 - 1990) « L'Etat et les paysans » in Histoire de la France rurale ss la dir. de G. Duby et A. Wallon, Paris, Le Seuil, 1976, rééd., coll. "Points", Seuil, 1992 (str. 99)

¹⁰³ Jeunesse agricole chrétienne- Křesťanské zemědělské hnutí mladých

¹⁰⁴ Centre national des jeunes agriculteurs (odborové hnutí „mladých“ zemědělců)

V červnu 1961 ovšem opět propukají masové protesty zemědělců. Během komunálních voleb 4. června jsou zapáleny urny v Pont-L'Abbé. V Morlaix zemědělci obsazují prefekturu, staví barikády na silnicích a železnici. V červenci se manifestace rozšířily na celý Massif Central a Midi, následkem čehož byl odvolán ministr zemědělství H. Rochereau. Na jeho místo nastoupil E. Pisani, který navázal ještě užší spolupráci s CNJA¹⁰⁵. V srpnu 1962 byl prosazen zákon „loi complémentaire Pisani“¹⁰⁶, který byl podobně jako „loi d'orientation“ spíše kompromisem. Tentokrát byl ovšem doprovázen konkrétnějšími opatřeními pro uklidnění obav zemědělců. Vláda propagovala odchod části zemědělců do jiných profesí a koncentraci odvětví. Hlavním nástrojem v tomto ohledu byla tzv. IVD¹⁰⁷ zavedená v roce 1962 - doživotní renta pro zemědělce, kteří opustili svoji profesi. Ta měla ulehčit sociální dopady transformace sektoru. I když se jednalo o poměrně skromnou částku, dopad těchto opatření byl obrovský. Mezi lety 1964 a 1970 bylo přiznáno přes 300 000 IVD. Vláda podporovala mechanizaci a koncentraci v odvětví důmyslným systémem půjček a daňových úlev, na které dosáhly jen středně velké nebo velké subjekty. Významnou roli v tomto směru sehrála Crédit Agricole¹⁰⁸.

Domácí zemědělská politika, kterou de Gaulle zpočátku bral jen jako součást hospodářské politiky, se ukázala být jako velmi ožehavé téma. De Gaulle se na počátku svého mandátu rozhodl pro radikální reformu zemědělství, jež zapadala do jeho celkového hospodářského konceptu. Společně s progresivními zemědělskými organizacemi prosazoval zefektivnění a modernizaci odvětví. Velmi záhy ovšem narazil na tuhý odpor tradičních zemědělských skupin, které se postupně organizovaly. Jejich vliv na De Gaulla, který Moravcsik zdůrazňuje a považuje za jeden z hlavních faktorů generálovy politiky v EHS, rozebereme v kapitole 4.4.2. Nejdříve se budeme zabývat důsledky zavedení Společné zemědělské politiky pro francouzské zemědělství.

4.3 Vliv Společné zemědělské politiky na francouzské hospodářství

Jak již bylo napsáno výše, Francie se již od poloviny 50. let potýkala s nadprodukcí některých zemědělských komodit. Kvůli vysokým cenám je však nebyla schopna exportovat na světové trhy, kde čelila levnější zámořské konkurenci. Systém státem garantovaných cen

¹⁰⁵ Více viz. kapitola 4.4.2

¹⁰⁶ „doplňující zákon“

¹⁰⁷ Indemnité viagère de départ

¹⁰⁸ Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France contemporaine (4. L'économie ouverte 1948-1990), Repères, Paris, 1991, (str. 91)

tak činil francouzskou zemědělskou politiku čím dál nákladnější. Jednání o liberalizaci obchodu v rámci GATT tak byla pro francouzské zemědělství vyžadující reformu reálnou hrozbou. Stát proto zvolil neo-protekcionsistickou strategii organizace sektoru na evropské úrovni. Zemědělce nejdříve organizoval na národní úrovni. V roce 1960 vznikl „Fonds d'orientation et de régulation des marchés agricoles“ (FORMA), který koordinoval svou činnost s evropským garančním fondem FEOGA¹⁰⁹ vytvořeným v roce 1962. 90% výdajů tohoto fondu šlo na podporu cen zemědělských výrobků. Ceny na evropském trhu jsou tak určovány na evropské úrovni v Bruselu. Až do roku 1980 bylo stanovování a garantování jednotné ceny zcela nezávislé na objemu vyprodukované produkce, Evropa se tak nevyhnula několika krizím z nadprodukce. Obchod se zemědělskými výrobky v rámci EHS byl postupně během 60. let liberalizován, proti neevropské konkurenci byl ovšem chráněn společnými externími celními tarify. Francie tak získala tolik potřebný čas na reformy zemědělství. V rámci EHS byly francouzské výrobky konkurenceschopné, navíc regule SZP zavazovaly zrušit dohody s třetími zeměmi jako Austrálie, Dánsko, Spojené státy, Argentina. Tyto země tradičně dodávaly potraviny například Německu. Z Francie, která byla dovozcem zemědělských a potravinářských výrobků, se na přelomu 60. a 70. let stává druhý největší vývozcce tohoto zboží na světě¹¹⁰. Hlavní podíl na tom má rozvoj obchodu v rámci „Šestky“. Mezi lety 1962 a 1973 stoupl podíl potravinářských a zemědělských výrobků na francouzském exportu z 5% na 12%¹¹¹. V roce 1960 směřovalo do EHS jen 10% francouzského vývozu, zatímco do „Zóny franku“ to bylo 30%. V roce 1970 již byla situace diametrálně odlišná: 50% francouzského exportu bylo určeno pro „Šestku“ a jen 10% šlo do „Zóny franku“¹¹². Přidaná hodnota francouzského zemědělského sektoru se v letech 1958-1972 zdvojnásobila, zatímco v ostatních zemích EHS se zvýšila jen o 20-40%¹¹³. Tato čísla jsou jasným důkazem, že francouzské hospodářství ze zavedení Společné hospodářské politiky velmi profitovalo. Růst přidané hodnoty v sektoru navíc ukazuje, že SZP prospěla především francouzskému zemědělství, které se ze zaostalého sektoru stalo hlavním exportním odvětvím. To by se bez protekcionsistických opatření nikdy nepodařilo. Není se proto třeba divit francouzským diplomatickým snahám jak v GATT, tak v rámci EHS o

¹⁰⁹ Fonds européen d'orientation et de garantie agricole

¹¹⁰ Vial Bernard: French Agriculture in the context of Europe, květen 2001, www.agriculture.gouv.fr, 22/12/2005

¹¹¹ V 80. letech se potravinářské a zemědělské výrobky podílely na francouzském exportu 15-20% (in: Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France, 1991)

¹¹² CHÉLINI Michel-Pierre : Le plan de stabilisation Pinay-Rueff, 1958, Revue d'histoire moderne et contemporaine 2001-4 (str. 118)

¹¹³ Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France, 1991, (str.93)

upevnění nastolené pozice a trvalé zajištění fungování SZP. „Petrole vert“¹¹⁴, jak Francouzi rádi svůj zemědělský export nazývali, se stal nejen protiváhou německé průmyslové nadvlády, ale i nástrojem domácí stability.

4.4 Nátlakové skupiny ve Francii a jejich vliv na politiku de Gaulla

Nejkontroverznější a také nejkritizovanější tezí práce Andrew Moravcsika „Le Grain et la Grandeur“¹¹⁵ je jeho interpretace motivů de Gaulla pro podporu protekcionistické Společné zemědělské politiky. Moravcsik tvrdí, že de Gaulle byl k podpoře SZP v podstatě donucen vytrvalým tlakem zemědělských skupin a profesních organizací, které měly nejen vazby na parlament, ale i sílu mobilizovat část obyvatelstva k organizovaným akcím. Problémem jeho studie je ovšem nedostatek důkazů pro potvrzení, že „zájmové skupiny hrály v těchto tématech důležitou roli“, což sám později připouští¹¹⁶. Hoffman¹¹⁷, Keeler¹¹⁸ a Vanke¹¹⁹ s Moravcsikem ostře nesouhlasí a popisují de Gaulla jako státníka, který se vždy rozhodoval autonomně, podle svého vlastního přesvědčení a bez ohledů na občanskou společnost nebo politickou situaci. Cílem této kapitoly je studovat strukturu nátlakových skupin ve Francii a jejich možný vliv na politiku de Gaulla.

4.4.1 Nezávislý de Gaulle

Během období de Gaullova prezidentství bychom našli mnoho příkladů, kdy se generál nebál prosazovat své názory navzdory silné opozici. De Gaulle často vystupoval proti všem a svou pravdu si hájil za téměř jakoukoliv cenu. Svědčí o tom například jeho chování po obsazení Francie za druhé světové války, postoj k NATO, či neoblomnost v alžírském konfliktu, která ho málem stála život. Na následujících řádkách ukážeme, že podobných případů, kdy generál jednal navzdory většině je nespočet i na domácí scéně. Za svoji

¹¹⁴ Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France, 1991, (str.86)

¹¹⁵ Moravcsik: Le grain et la grandeur..., Revue française de science politique, 4-5, 1999

¹¹⁶ Moravcsik Andrew: Beyond Grain and Grandeur: An Answer to Critics and an Agenda for Future Research, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str.137)

¹¹⁷ Hoffmann Stanley: Comment on Moravcsik, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 73)

¹¹⁸ Keeler, John T. S.: A Response to Andrew Moravcsik, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str.75)

¹¹⁹ Vanke Jeffrey: Reconstructing De Gaulle, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000 (str. 98)

neochvějnost a pevné názory byl často obdivován a vděčí jim za nemalou popularitu dodnes. Je těžké si představit, že člověk s touto pověstí by mohl ve svých rozhodnutích podléhat tlaku vlastních zemědělců.

Od svého jmenování do funkce v polovině roku 1958 a následně i po zvolení prezidentem republiky se de Gaulle choval velmi rozhodně a nekompromisně i v ekonomických otázkách. Navzdory tuhému domácímu odporu prosadil velmi rychle radikální hospodářskou reformu. De Gaulle chtěl stihnout „dát republiku zpět do pořádku“ do 8 ledna 1959, kdy končilo přechodné ústavní období. Na rozhodujícím jednání Rady ministrů tudíž spojil schválení státního rozpočtu a Rueffova plánu se svým setrváním ve funkci. Načež své ministry nechal rozjímat o samotě. „Za méně než půl hodiny bylo vše schváleno“¹²⁰. Ještě tentýž večer de Gaulle představil reformní plán v radiu a televizi: „Rozhodl jsem se dát naše věci do pořádku opravdu a hluboce...Naše země projde zkouškou...naším cílem je obnova, která se nám může vyplatit...Bez tohoto úsilí a obětí bychom zůstali zemí v závěsu, zmítající se mezi dramatem a průměrností“¹²¹. Díky generálovi se tak nepříjemná opatření jako devalvace, zvýšení daní a zahraniční konkurence, stala kolektivními výzvami pro francouzskou společnost. Ústava V. republiky posílila jeho pravomoci na úkor parlamentu, což ulehčilo prosazování generálových cílů na domácí scéně. V září 1962 tak například de Gaulle prosadil i přes opozici parlamentu přímou volbu prezidenta. Generál také odmítnul rezignaci vlády G. Pompidoua, jemuž parlament vyslovil nedůvěru a raději rozpustil Národní shromáždění. Podle výše zmíněných příkladů nic nenasvědčovalo tomu, že by de Gaulle ve svých rozhodnutích podléhal nějakým tlakům. Při podrobnějším pohledu na vývoj v zemědělství a s ním spojenou vládní politikou ovšem zjistíme, že situace byla mnohem komplexnější.

4.4.2 Zemědělské nátlakové skupiny

Jak již bylo popsáno v kapitolách 4.2.1 a 4.2.2, de Gaullova vláda považovala zpočátku zemědělství jen za jednu z běžných položek hospodářské politiky, která potřebuje především radikální reformu, aby dále nebrzdila růst, nebyla zdrojem inflace a nezatěžovala rozpočet priznanými štědrými dotacemi. De Gaulle si svou konzistentní modernistickou

¹²⁰ CHÉLINI Michel-Pierre : Le plan de stabilisation Pinay-Rueff, 1958, Revue d'histoire moderne et contemporaine 2001-4 (str. 109)

¹²¹ Přepis rozhlasového vystoupení in: CHÉLINI Michel-Pierre : Le plan de stabilisation Pinay-Rueff, 1958, Revue d'histoire moderne et contemporaine 2001-4 (str. 110)

politikou získal na svou stranu dynamickou část zemědělců sdružených v JAC a CNJA, později i špičky FNSEA. Většina rodinných zemědělců, na něž důsledky reformy dopadaly nejvíce však vystupovala velmi ostře proti vládní politice.

Nejvýznamnějším hráčem mezi zemědělskými organizacemi byla FNSEA. Tato odborová organizace vznikla v roce 1946 a dělala si ambice na to být silou reprezentující společné zájmy všech zemědělců. Organizaci s vertikální strukturou a v podstatě povinným členstvím velmi rychle ovládli nejbohatšími zemědělci, především pěstitelé obilí. „Postupem času se stává nátlakovou skupinou, která společně se státem spolurozhoduje o zemědělské politice.“¹²² Široká základna FNSEA byla často v opozici k zemědělským reformám, i když na přípravě některých zákonů se podíleli i její lídři¹²³. V roce 1947 vzniklo sdružení „mladých zemědělců“ CNJA¹²⁴, které se záhy transformovalo také na odborovou organizaci zastupující progresivní proud francouzských farmářů. Třetím významným hráčem mezi zemědělskými organizacemi za de Gaullovy vlády byli „mladí křesťanští zemědělci (JAC¹²⁵). Tato organizace vznikla v 50. letech a měla být instrumentem emancipace mladých zemědělců, kteří se chtěli vyhranit na jedné straně proti v poválečných letech silným komunistickým a socialistickým sdružením a na druhé straně proti tradičnímu zemědělskému prostředí, které bylo vnímáno jako zastaralé a bylo kompromitováno spoluprací s Vichistickým režimem¹²⁶. Byli to především JAC, kteří propagovali modernizační politiku a spolupracovali s de Gaullem.

Proti liberálním opatřením z konce roku 1958 se zdvihla vlna odporu, která naplno propukla na jaře 1960 a v létě 1961. De Gaulle však nepodleh nátlaku zemědělců a nesvolal parlament. Návrhy nových zákonů se již ale nenesly v ostře liberální linii jako na počátku jeho mandátu, „lois d'orientation“ a „loi complémentaire“ jsou částečnými kompromisy. Především „loi complémentaire“ bylo široce konzultováno s odborovými organizacemi a zavedlo mnoho sociálních opatření pro ty zemědělce, kteří nestíhali tempo reformy, ve výsledku byla ale modernizační linie zachována. I přes podstatné zmírnění de Gaullovy radikální pozice bylo „odstranění indexace cen a nemožnost jednat skrze parlament (jehož moc se zmenšila ve prospěch prezidenta)...přímo proti zájmům velkých zemědělců a jejich spojenců. Neúspěch při jejich pokusu podřídit si vládu na národním poli je donutil obrátit své

¹²² Deneux Gérard: De l'autosuffisance alimentaire aux dégâts du productivisme, n°13 "L'émancipation sociale" (Paris, juin 2001), (str.22)

¹²³ Viz kapitola 4.2.2

¹²⁴ Cercle National des Jeunes Agriculteurs- Národní sdružení mladých zemědělců

¹²⁵ Jeunes Agriculteurs chrétiens- Mladí křesťanští zemědělci

¹²⁶ Deneux Gérard: De l'autosuffisance alimentaire aux dégâts du productivisme, n°13 "L'émancipation sociale" (Paris, juin 2001), (str.22)

naděje ke konstrukci Společné zemědělské politiky¹²⁷. Společná zemědělská politika se tak stala cílem nátlakových zemědělských skupin. Když poté de Gaulle v létě 1965 v očích zemědělců tuto politiku ohrozil svými taktickými manévry v rámci „politiky prázdné židle“, rozhořel se spor naplno. Již v říjnu 1964 varoval Pisani de Gaulla před používáním výhružek o stažení Francie ze struktur EHS při jednáních v rámci společenství: „Zvažovat existenci francouzského zemědělství mimo společný trh znamená zvažovat možnost revoluce ve Francii“¹²⁸.

21. října 1965 FNSEA doporučila svým členům nevolit Charlese de Gaulla v nastávajících přímých prezidentských volbách. Toto rozhodnutí FNSEA ukázalo křehkost politických aliancí, o které se gaullisté chtěli opřít při provádění své zemědělské politiky. Lídři FNSEA v čele s M. Batissem a skupina „mladých zemědělců“ podleli nátlaku řadových zemědělců, kteří v prezidentských volbách podpořili Jeana Lecanueta. Většina komentátorů vidí v de Gaullově chování v zemědělské politice jednu z příčin polovičního neúspěchu v prosinci 1965. Obecně se odhaduje, že politika „prázdné židle“ stála de Gaulla ztrátu 1,5 milionu zemědělských voličů¹²⁹. Mezi zemědělci měl podporu 38%, což bylo hluboce pod celonárodním průměrem, kde de Gaulle dosáhl 44%. De Gaulle, který zpočátku „chápal volby jako referendum“¹³⁰ a neúčastnil se předvolebních diskuzí s oponenty, byl výsledkem v prvního kole, kde nedosáhl nadpoloviční většiny, zdrcen a zvažoval dokonce demisi. Jak již bylo popsáno v kapitole 3.4, nakonec se před druhým kolem snažil získat přízeň voličů smířlivými prohlášeními a návrhy na řešení sociálních dopadů stabilizačních plánů a financování Společné zemědělské politiky¹³¹. Zdá se, že v tuto chvíli si naplno uvědomil politickou sílu zemědělců. Za několik měsíců odvolal ministra zemědělství Pisaniho. Jeho nástupcem se stal E. Faure, který byl zastáncem realistické politiky ve vztahu k zemědělcům, zvýšil ceny mléka, hovězího masa a odstranil daň z obilí. Helene Delorme v knize „Les agriculteurs et la politique“ o zemědělské politice ve Francii od roku 1966 píše: „Z velkého plánu, který určila hlava státu, se postupně stala politika s mnohem menšími ambicemi, která se snažila vyhnout sociálním svárům“¹³².

¹²⁷ Ollivier Carine Lapeyrere Cécile: Chronologie: Les politiques agricoles en France (1958 - 1990) « L'Etat et les paysans » in Histoire de la France rurale ss la dir. de G. Duby et A. Wallon, Paris, Le Seuil, 1976, rééd., coll. "Points", Seuil, 1992 (str. 97)

¹²⁸ Vaisse Maurice: La Grandeur, Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969, Paris, Fayard, 1998, (str.416)

¹²⁹ Coulomb, Delorme, Hervieu, Jollivet, Lacombe: Les agriculteurs et la politique, 1990, (str. 416)

¹³⁰ Avril Pierre: La Ve République Histoire politique et constitutionnelle, 2. édition, Presse Universitaire, Paris, 1994, (str. 90)

¹³¹ Avril Pierre: La Ve République Histoire politique et constitutionnelle, 2. édition, Presse Universitaire, Paris, 1994, (str. 91)

¹³² Coulomb, Delorme, Hervieu, Jollivet, Lacombe: Les agriculteurs et la politique, 1990, (str. 415)

4.4.3 Shrnutí role zájmových skupin v politice generála de Gaulla

Po této analýze docházíme k překvapivým závěrům. Moravcsikovo tvrzení o vlivu nátlakových skupin na zemědělskou politiku generála de Gaulla se do jisté míry zakládá na pravdě a to jak v případě domácí, tak zahraniční politiky. Nelze jej však paušalizovat na celé období tak, jak to dělá Moravcsik. Celá problematika je mnohem komplexnější a prochází časovým vývojem. Vlivové skupiny byly na francouzské domácí scéně přítomny od samého počátku de Gaullova mandátu. Korporatismus i odborová hnutí byla hluboce zakořeněna v realitě francouzské společnosti, de Gaulle jim však zpočátku úspěšně čelil a bez ohledu na kohokoliv se snažil uvádět své vize do praxe. V případě zemědělského hnutí existovala značná nejednota názorů. Rozdílné klimatické podmínky ve Francii, umožňující výrobu široké palety zemědělských výrobků, se odrážely do odlišných potřeb jednotlivých farmářských skupin¹³³. Hnutí se tříštilo i z regionálních, náboženských, ideologických a generačních důvodů, což ztěžovalo FNSEA snahu stát se představitelem zájmů všech francouzských farmářů¹³⁴. To ovšem neznamenalo, že v některých okamžicích se de Gaullovy zahraničně politické vize nepřekrývaly s partikulárními zájmy různých skupin ve společnosti. Tak tomu bylo v případě počátku vyjednávání o Společné zemědělské politice. Při odmítnutí přístupu Velké Británie do EHS byl ve shodě dokonce i s představiteli francouzského průmyslu, kteří si nepřáli rozšíření Společného trhu o výkonného exportéra Anglii¹³⁵. Dalším faktorem de Gaullovy rezistence je- jak napsal Legendre- fakt, že ve Francii bylo po dlouhou dobu aktivní jen nemnoho nátlakových skupin, protože stát tradičně uplatňoval monopol na reprezentaci zájmů v zahraničí. Lobování v EHS ve francouzském případě příslušelo především vládním diplomatům¹³⁶. V zahraniční politice chtěla centralizovaná státní administrativa zabránit jakýmkoliv pokusům o „paralelní diplomacii, na kterou bylo nahlíženo jako na hrozbu jednotě státu a nedělitelnosti suverenity“¹³⁷.

¹³³ Největší rozpory byly mezi pěstiteli obilí a chovateli hospodářských zvířat. Chovatelé nakupují pro svá zvířata zemědělské plodiny a tudíž jsou proti vysokým garantovaným cenám těchto komodit.

¹³⁴ Rolfe, *The Politics of Agriculture in the EC*, (str. 112 a 119) in: Ruano Lorena : *A Policy Communities Approach to Enlargement: British and Spanish Accession Negotiations in the Agricultural Sector, Enlarging and Deepening: European Integration at the Crossroads Mannheim, 26-31 March 1999, ECPR Workshop 27* (str. 28)

¹³⁵ Viz. Gerbet Pierre: *Budování Evropy*, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2004 (str. 186)

¹³⁶ O jejich efektivitě více viz kapitola 4.1

¹³⁷ Legendre A., 'France: The State's Power under Pressure', (str. 52) in: Ruano Lorena : *A Policy Communities Approach to Enlargement: British and Spanish Accession Negotiations in the Agricultural Sector, Enlarging and Deepening: European Integration at the Crossroads Mannheim, 26-31 March 1999, ECPR Workshop 27* (str. 25)

Pojďme se nyní podívat na načasování některých de Gaullových rozhodnutí. První veto britského členství v EHS přišlo jen několik týdnů po (pro de Gaulla triumfálních) parlamentních volbách. Nebylo by v případě, kdyby se generál chtěl na domácím poli profilovat jako ochránce francouzských zemědělských zájmů, a bylo to pro něj důležité, logičtější, aby odmítnutí Britů přišlo před volbami¹³⁸? Po volbách měl jistě volnější ruce k vykonávání své politiky, ale zřejmě to nevypovídá nic o roli zemědělských nátlakových skupin¹³⁹, jak se Moravcsik snaží naznačit¹⁴⁰. Teprve v roce 1965 při „politice prázdné židle“ generál podcenil reakci zemědělců. Zemědělské hnutí se během let konsolidovalo a teprve zde si dle mého názoru de Gaulle uvědomil dopady své evropské politiky na domácí scénu, která již neměla pochopení pro jeho taktické manévry v Evropském společenství. Odpor řadových voličů, k nimž se již mnohokrát odvolával při prosazování svých vizí v referendech, ho velmi zaskočil. Jednalo se o zlomový bod nejenom v de Gaullově volebním stylu, ale i v jeho přístupu k politice- a to nejenom v zemědělství. De Gaullova politika se stala umírněnější a generál omezil anti-evropskou rétoriku¹⁴¹. To vše, aby získal většinu Francouzů zpět na svou stranu. V případě krize „politiky prázdné židle“ souhlasím s Moravcsikem a jeho interpretací „Lucemburského kompromisu“ jako snahy de Gaulla urychleně urovnat rozpory s francouzskými zemědělci¹⁴².

Francouzské nátlakové skupiny jistě sehrály určitou roli na domácí politické scéně, kde se jim dařilo postupně ovlivňovat domácí zemědělskou politiku. De Gaulle chápal a vnímal jejich zájmy, které se částečně shodovaly i s vizí silné a ekonomicky stabilní Francie. Zájmy těchto skupiny však nebyly rozhodujícím faktorem ve všech čtyřech případech diskutovaných Andrew Moravcsikem. Tak tomu bylo pouze při „politice prázdné židle“.

¹³⁸ Pro více informací o volbách v 1962 viz. Avril Pierre: *La Ve République Histoire politique et constitutionnelle*, 2. édition, Presse Universitaire, Paris, 1994 (str. 61-69)

¹³⁹ Trachtenberg Marc, De Gaulle, Moravcsik, and Europe, *Journal of Cold War Studies*, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000

¹⁴⁰ Moravcsik Andrew: De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2), *Journal of Cold War Studies*, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 30)

¹⁴¹ Peyrefitte Alain: *C'était de Gaulle*, vol. 2, (str. 614-616) in Moravcsik Andrew: De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2), *Journal of Cold War Studies*, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 53)

¹⁴² viz. kapitola 3.4

5. Komplexní pohled na de Gaulla a počátky Společné zemědělské politiky

V předešlých kapitolách jsme viděli, že de Gaulle nebyl jen geopolitický vizionář, ale i velmi pragmatický politik, uvědomující si slabiny a potřeby francouzského hospodářství. Ekonomické faktory hrály důležitou roli i v de Gaullových zahraničněpolitických rozhodnutích. V generálově případě ovšem nelze jednoduše oddělit hospodářství a geopolitiku, jak se snaží Moravcsik. De Gaulle byl politik staré školy a ekonomiku chápal v merkantilistických souvislostech, takže s geopolitikou nebyla v rozporu.

V souladu s tímto přesvědčením generál významně ovlivňoval podobu evropské integrace. Byl hlavním aktérem při prosazování Společné zemědělské politiky, která byla ústředním bodem francouzské politiky v rámci EHS. Jím prosazené principy v oblasti evropského zemědělství v podstatě platí dodnes. Je si ovšem třeba uvědomit, že celý proces byl ve skutečnosti mnohem komplexnější a nemalou měrou do něj zasahovali i ostatní aktéři integračního procesu. Moravcsik se zaměřuje výhradně na jednání a zájmy Francie, Německa a Británie. Interpretace vzniku EHS jako dohody mezi zájmy německého průmyslu a francouzského zemědělství je velmi zjednodušujícím vysvětlením prvotních etap Evropského hospodářského společenství. I přes sílu a efektivitu francouzské diplomacie potřebovala Francie k prosazení tak zásadní politiky, jakou bez pochyby SZP je, spojence. Přinejmenším k tomu, aby umlčela kritiky tvrdící, že se Francie snaží jen o prosazení svých partikulárních zájmů.

Narozdíl od Moravcsika, který přisuzuje téměř výhradní úlohu v konstrukci SZP Francii, přiznávají nově vydané práce¹⁴³ nemalý podíl na SZP i ostatním aktérům- především Nizozemí a Komisi. Nemalou roli sehrál i fakt neexistence silné opozice.

5.1 Nizozemí a Komise - spojenci Francie při prosazování SZP

Pro některé možná překvapivě bylo hlavním spojencem Francie při prosazování SZP Nizozemí. Ač se představy obou států o podobě EHS v mnohém rozcházely, i Nizozemí o vznik Společné zemědělské politiky velmi stálo. Nizozemské zemědělství bylo na počátku 60. let velmi efektivní a vývoz hrál pro holandské farmáře zásadní roli. Není proto divu, že Nizozemí usilovalo o to, aby stejně tak jako celní unie podporovala vnitrokontinentální

¹⁴³ Ludlow N. Piers: The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy, 2005

obchod průmyslových výrobků, existoval mechanismus, který mu trvale zajistí odbyt i na poli zemědělských komodit. Již z důvodu odlišnosti krajiny se zájmy nizozemských farmářů zcela neshodovaly s francouzskými. Vůle k rychlému prosazení SZP však přinutila drobné neshody překonat a dala vzniknout francouzsko-nizozemské koalici. Nizozemská podpora SZP částečně rozptýlila německé obavy. Zatímco Francouzi byli v německých obchodních kruzích chápáni jako zarytí protekcionisté, Nizozemí stálo při prosazování celní unie a snahách o liberalizaci obchodu s průmyslovým zbožím na straně Německa. Společná zemědělská politika podporovaná Nizozemím tak v očích německých představitelů nebyla nutně jen nástrojem pro ochranu francouzských farmářů, ale i legitimní evropskou politikou. Podpora Nizozemců byla pro prosazení francouzských zájmů klíčová. Během jednání o trvalém finančním uspořádání SZP se Nizozemí postavilo na stranu Spolkové republiky. Následný pat v jednání vedl ke krizi „prázdné židle“.

Francie však měla ještě jednoho spojence, který měl eminentní zájem na prosazení Společné zemědělské politiky a který významně promluvil do institucionální krize EHS v roce 1965. Jedná se o subjekt, se kterým se de Gaulle pravidelně utkával a otevřeně ho kritizoval- Komisi. Existence těchto mnohdy překvapivých koalic jasně ukazuje komplexnost jednání v rámci EHS a nutnost pozorné analýzy událostí a odmítnutí černobílých interpretací. Důvody pro podporu SZP byly ze strany Komise čistě politické¹⁴⁴ a lišily se od pohnutek francouzských. První předseda Komise Walter Hallstein byl zastáncem plánu Evropy jako politické federace. K urychlení tohoto procesu potřebovala Komise alespoň jednu fungující společnou politiku. Z pohledu Komise nebyla harmonizace externích tarifů a celní unie pro změnu přístupu k integračnímu procesu dostačující. Avšak komplexní Společná zemědělská politika byla pro tento účel ideální: vyžadovala nejen autonomní rozpočet a vedení, kde by Komise mohla uplatňovat svůj politický vliv, ale sledovala i zájmy poměrně organizovaných vlivových skupin, což mohlo do budoucna „zlomit čistě mezivládní charakter evropské politiky“¹⁴⁵. Navíc podporou SZP si komise získávala alespoň v některých ohledech na svou stranu de Gaullovu Francii, která pravděpodobně jediná byla schopná ohrozit celý integrační proces.

¹⁴⁴ neo-funkcionalistické pojetí evropské integrace

¹⁴⁵ Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005 (str. 357)

5.2 Slabost a nekonzistentnost oponentů Společné zemědělské politiky

De Gaulle měl na své straně nejenom silné a odhodlané spojence, ale i mezinárodní situace mu prosazování francouzských zemědělských zájmů usnadňovala. Odpůrci SZP nebyli schopni vytvořit kompaktní blok a účinně se tak jejímu zavedení postavit. Sledovali buď jiné priority, nebo dopady SZP na svoje hospodářství podceňovali. Toho dokázal de Gaulle mistrně využít. V této kapitole budeme studovat případ dvou francouzských partnerů v rámci „šestky“: Spolkové republiky Německo a Itálie.

Německo bylo importérem zemědělských komodit a mělo tudíž malý zájem platit uměle udržované vysoké ceny za potraviny. Němečtí farmáři nebyli schopni přežít na plně liberalizovaném zemědělském trhu, avšak nebyli tak početní jako například farmáři ve Francii, a tak existovaly méně náročné a především levnější způsoby, jak je ochránit, než pomocí SZP. Navíc Německo úmyslně nakupovalo většinu potravin od zemí jako třeba Spojené státy, kam se chystalo exportovat své průmyslové produkty. Německo mělo jiné politické cíle, které mu bránily tvrdě prosazovat zpomalení nebo blokování SZP. Neshoda v zemědělské politice mohla ohrozit společný postoj EHS při vyjednávání o liberalizaci obchodu v rámci GATT během Kennedyho kola. Výsledky těchto jednání byly pro Německo velmi důležité nejenom z ekonomických důvodů, ale i z hlediska vztahů se Spojenými státy. Německo se v jistých ohledech své zemědělské politiky chovalo velmi protekcionisticky. Zásadní bylo především udržet vysokou cenu obilí. Francie tak dostala silný argument proti německé kritice francouzské nadprodukce, která byla slovy Francie logickým vyústěním cenové politiky tolik prosazované Němci¹⁴⁶. To dělalo z pohledu Francie Německo velmi zranitelné při jednání o SZP.

Itálie byla jen slabý a nespolehlivý spojenec v boji proti SZP. Itálie nejdříve jako země s vysokým podílem obyvatelstva v zemědělství věřila, že SZP ji může přinést značné výhody a *doufala*, že fondy z Bruselu budou směřovat především do zaostalých zemědělských částí Itálie jako Mezzogiorno. To bylo i důvodem, proč se Itálie zpočátku postavila na stranu Francie a Holandska a podporovala vznik této společné politiky. Již v polovině 60. let však Italové zjistili, že další podpora SZP není v jejich ekonomických zájmech. První vlna regulací SZP totiž pokrývala pouze produkty, které byly v Itálii zastoupeny jen okrajově jako obilí, mléčné výrobky, chov drůbeže nebo prasat. Jen malá část dotací byla vyplácena italským

¹⁴⁶ De Gaulle Ch.: *Memoirs d'espoir*, vol. 1, Paris, 1970, (str. 167, 196-197)

pěstitelům oliv, vína, rýže nebo tabáku¹⁴⁷. Italská vláda také nepředpokládala vedlejší efekt rychle rostoucí životní úrovně obyvatelstva v 60. letech, jež se projevil změnou stravovacích návyků. Italové konzumovali mnohem více masa, které často dováželi ze zemí mimo Společný trh. Itálie se tak rázem stala největším čistým přispěvatelem do rozpočtu SZP. Místo očekávaného přísunu financí se SZP stala břemenem pro italský rozpočet. I přes značné rozčarování z vývoje v SZP se Italové rozhodli tuto politiku přímo neblokovat. Věděli o odhodlání de Gaulla prosadit SZP za každou cenu a sami měli především zájem na fungování celní unie. Jejich průmysl značně profitoval ze spolupráce v rámci šestky a sami věřili v její další prohloubení. To je činilo zranitelné při vyjednávání o SZP, čehož de Gaulle neváhal nikdy využít.

V polovině 60. let přišla italská administrativa s návrhy na vyřešení jejich nepříznivé rozpočtové situace v rámci SZP. Prvním byla snaha o rozšíření dotovaných produktů i o komodity běžně pěstované italskými farmáři. Druhým návrhem bylo zvýšení podílu z rozpočtu SZP na řešení strukturálních problémů zemědělství. Tento návrh se zdál být velmi „komunitární“¹⁴⁸. Ve svých návrzích se však značně rozcházel se svými potencionálními spojenci na zemědělském poli- Němci, kteří řešení problémů SZP viděli ve snížení jejího rozpočtu a omezení štedrých dotací¹⁴⁹.

Momentální konstelace sil v „šestce“ a neschopnost odpůrců francouzské diplomacie sjednotit své zájmy byly důležitými faktory, které umožňovaly de Gaullovi realizovat svou zahraniční politiku v rámci EHS.

¹⁴⁷ Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005 (str. 363)

¹⁴⁸ Ludlow N. Piers: *The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy*, 2005 (str. 365)

¹⁴⁹ I USA měly zavedením SZP hodně co ztratit. V roce 1961 vyvezly zemědělských produktů za více než jednu miliardu dolarů. Spojené státy vývoj SZP velmi pečlivě monitorovaly a snažily se, aby americké zemědělské zájmy nebyly přehlíženy. Nakonec však zvítězil politický zájem na integraci Evropy a do konstrukce protekcionistické Společné zemědělské politiky Evropy nebylo příliš zasahováno. Nejinak tomu bylo i při vyjednávání GATT v rámci Kennedyho kola, kdy Spojené státy ve snaze úspěšně dokončit pro ně ekonomicky zásadní jednání o tarifech souhlasily s vyjmutím zemědělských produktů z agendy.

6. Závěr

Charles de Gaulle byl politik známý svým kritickým postojem k nadnárodním institucím a organizacím i k podobě evropské integrace dané Římskými smlouvami. Paradoxně se však během svého prezidentství v letech 1958-1969 stal ústředním hybatelem politiky Evropského hospodářského společenství. Podle tradiční interpretace akceptoval evropskou spolupráci v rámci nově se tvořících institucí čistě na základě geopolitických argumentů. Sjednocená Evropa měla posloužit jako platforma pro prosazování francouzských mocenských zájmů v globálním měřítku. Na konci 90.let však přichází Andrew Moravcsik, odvolávající se na nově zveřejněné archivní záznamy, s hypotézou, že de Gaulle v politice EHS především pragmaticky sledoval ekonomické zájmy francouzských zemědělců a že hlavním produktem jeho úsilí byla Společná zemědělská politika. Tato odvážná interpretace stojí za podrobné prozkoumání. V této práci docházím k závěru, že v dosavadní literatuře byla úloha ekonomických faktorů v de Gaullově politice podceňována. Geopolitické pohnutky generála však není možné ani v případě EHS bagatelizovat. De Gaulle se rozhodoval na základě mnoha faktorů. Z událostí studovaných v této práci je to obzvlášť patrné při vetu¹⁵⁰ vstupu Velké Británie do EHS. To nic nemění na faktu, že musíme poopravit téměř až mytický obrázek generála jako státníka, jenž za každé situace tvrdošíjně obhajuje své geopolitické vize. Ukazuje se, že z nich uměl v případě potřeby velmi pragmaticky ustoupit ve prospěch opatření výhodných pro francouzské hospodářství nebo osobní volební úspěch. U de Gaulla pravděpodobně nelze nalézt dichotomii mezi geopolitikou a ekonomikou tak, jak naznačuje Moravcsik. Pokud bylo de Gaullovým cílem najít pro Francii odpovídající postavení ve světové politice, musela Francie obstát i v ekonomických ohledech. De Gaulle sérií ekonomických převážně liberálních reforem připravil francouzský průmysl na vstup do celní unie. Stejně tak vytvořením protekcionistického systému ochránil francouzské zemědělce. Tím umožnil, aby se ze zaostalého sektoru stalo exportní odvětví, které nemalou měrou přispívalo k francouzské prosperitě. Vznikl tak ale velmi specifický sektor silně závislý na regulaci okolního prostředí. Zajistit společnou zemědělskou politiku v požadované podobě pro francouzskou diplomacii znamenalo: udržet Velkou Británii mimo SZP, odložit jednání v rámci GATT o tarifech na zemědělské zboží a zajistit jednomyslné rozhodování v Radě minimálně do doby, kdy bude Společná zemědělská politika finančně, právně a politicky zajištěna. Vědomí tohoto faktu francouzskou diplomacii i de Gaulla silně ovlivnilo.

Otázka úlohy francouzských nátlakových skupin je také mnohem komplikovanější, než jak ji Moravcsik prezentuje. V této studii jsem ukázal, že francouzské zemědělské nátlakové skupiny se v průběhu 60. let organizovaly a v politickém prostředí hrály nemalou roli. Nelze ale říci, jako to dělá Moravcsik, že jejich nátlak byl rozhodující ve všech čtyřech studovaných případech. Tak tomu bylo pouze při „politice prázdné židle“, kdy si de Gaulle poprvé naplno uvědomil jejich politický vliv a fakt, že se ve svých vizích pravděpodobně příliš oddálil od problémů svých voličů¹⁵¹. Odpor řadových občanů, k nimž se generál již mnohokrát odvolával při prosazování své politiky v referendech, ho velmi zaskočil. Ukázalo se, že ani silný politik, kterým de Gaulle bez pochyby byl, si nedovolil experimentovat s podporou nejširší veřejnosti. Tato událost byla nejenom zlomovým bodem v de Gaullově volebním stylu, ale i v jeho přístupu k politice- a to nejenom v zemědělství.

De Gaullova Francie hrála v prvních fázích Společné zemědělské politiky dominantní roli, sama by ji ale nikdy neprosadila v podobě, v jaké se to nakonec podařilo. Za to vděčí i příznivé momentální konstelaci sil, akcím a partikulárním zájmům více zainteresovaných aktérů. Souhra soupeřících národních a institucionálních perspektiv, které daly vzniknout Společné zemědělské politice, do značné míry vypovídá o povaze a fungování Evropského hospodářského společenství v jeho prvotních fázích. Na jejich počátku pravděpodobně nebyly jen velké vize a ideje, jak někteří tvrdí¹⁵², ale mnohem pragmatičtější příčiny, dobře schované za proklamativní rétorikou politiků. Jak se zdá, to se do dnešních dnů nezměnilo.

¹⁵¹ Tento pohled je velmi zajímavý s ohledem na nedávný vývoj v EU

¹⁵² Parsons Craig: Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union, *International Organization* - Volume 56, Number 1, MIT Press, Winter 2002, (str. 47-84)

7. Seznam literatury

1. Historická literatura:

- Avril Pierre: La Ve République Histoire politique et constitutionnelle, 2. édition, Presse Universitaire, Paris, 1994
- Bozo Frederic, Deux strategies pour l'Europe : De Gaulle, les Etats-Unis et l'Alliance atlantique 1958-1969, Paris, Plon, Fondation Charles de Gaulle, 1996
- Coulomb, Delorme, Hervieu, Jollivet, Lacombe: Les agriculteurs et la politique, Presse de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1990
- De Gaulle Ch.: Mémoires d'espoir, vol. 1-2, Plon, Paris, 1970 a 1971
- Gerbet Pierre: Budování Evropy, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2004
- Gueslin André: Nouvelle histoire économique de la France contemporaine (4. L'économie ouverte 1948-1990), Repères, Paris, 1991
- Hamill John Davis: The Grand Strategy of Charles de Gaulle, National Defence Library, 1989
- Hoffmann Stanley, "De Gaulle as an Innovative Leader," in Gabriel Sheffer, ed., Innovative Leaders in International Politics, Albany: State University of New York Press, 1993
- Leprette Jacques : Une clef pour l'Europe, Bruxelles, Bruylant, 1994
- Luňák Petr: Západ- Spojené Státy a Západní Evropa ve studené válce, Libri, Praha, 1997
- Moravcsik Andrew: De Gaulle and European Integration: Historical Revision and Social Science Theory, Center for European Studies, Working Paper Series 8.5, Harvard University, May 1998
- Moravcsik Andrew: Le grain et la grandeur : Les origines économiques de la politique européenne de général de Gaulle, Revue française de science politique, 4-5, 1999
- Moravcsik Andrew: The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. (Cornell Studies in Political Economy.) Ithaca: Cornell University Press. 1998.
- Neville-Rolfe Edmund, The Politics of Agriculture in the European Community, London: Croom Helm, 1984

- Ollivier Carine, Lapeyrere Cécile: Chronologie: Les politiques agricoles en France (1958 - 1990) « L'Etat et les paysans » in Histoire de la France rurale ss la dir. de G. Duby et A. Wallon, Paris, Le Seuil, 1976, rééd., coll. "Points", Seuil, 1992
- Peyrefitte Alain, C'était de Gaulle, tome I- III, Paris, Editions de Fallois/Fayard, (1994,1997,2000)
- Ruano Lorena : A Policy Communities Approach to Enlargement: British and Spanish Accession Negotiations in the Agricultural Sector, Enlarging and Deepening: European Integration at the Crossroads Mannheim, 26-31 March 1999, ECPR Workshop 27
<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/mannheim/w27/ruano.pdf> (12/12/2005)
- Salmon Frédéric: Atlas électoral de la France 1948-2001, Seuil, Paris, 2001
- Vaïsse Maurice, La grandeur: Politique étrangère du général de Gaulle 1958-1969, Paris, Fayard, 1998
- Vial Bernard: French Agriculture in the context of Europe, květen 2001, www.agriculture.gouv.fr, 22/12/2005

2. Odborná periodika

- Bozo Frédéric: De Gaulle, l'Amérique et l'Alliance Atlantique Une rélecture de la crise de 1966 ,in: Vingtième siècle, revue d'histoire, No. 43 Juillet-Septembre, Presse de la fondation nationale des Sciences Politiques, Paris, 1994, (str. 55-68)
- Caporaso J.A.: Toward a Normal Science of Regional Integration, Review section symposium: The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht, Journal of European Public Policy 6:1 March 1999 (str.160-164)
- Deneux Gérard: De l'autosuffisance alimentaire aux dégâts du productivisme, "L'émancipation sociale", n°13, juin 2001
- Gillingham John: A Test Case of Moravcsik's „Liberal Intergovernmentalist“ Approach to European Integration, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 81-86)
- Hoffmann Stanley: Comment on Moravcsik, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000 (str. 69-73)
- Chélini Michel-Pierre: Le plan de stabilisation Pinay-Rueff, 1958, Revue d'histoire moderne et contemporaine 2001-4
- Keeler, John T. S.: A Response to Andrew Moravcsik, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000 (str 74-76)

- Ludlow N. Piers: The Making of the CAP: Toward a Historical Analysis of the EU's First Major Policy, Contemporary European History, Cambridge University Press, Vol. 14 :3, August 2005 (str. 347-371)
- Milward Alain S.: A Comment on the Article by Andrew Moravcsik, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 77-80)
- Moravcsik Andrew: Beyond Grain and Grandeur: An Answer to Critics and an Agenda for Future Research, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 117-142)
- Moravcsik Andrew: De Gaulle Between the Grain and Grandeur: The political Economy of French EC Policy, 1958-1970 (Part 2), Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000 (str. 4-68)
- Parsons, Craig "Showing Ideas as Causes: The Origins of the European Union" International Organization - Volume 56, Number 1, The MIT Press Winter 2002, (str. 47-84)
- Scharpf F.W.: Selecting Cases and Testing Hypotheses, Review section symposium: The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht, Journal of European Public Policy 6:1 March 1999 (str.164-168)
- Trachtenberg Marc, De Gaulle, Moravcsik, and Europe, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 101-116)
- Vanke Jeffrey: Reconstructing De Gaulle, Journal of Cold War Studies, Volume 2, Number 3, Harvard University, 2000, (str. 87-100)
- Vaïsse Maurice: De gaulle, L'Italie et le projet d'Union politique européenne, 1958-1963 Chronique d'un échec annoncé, In: Revue d'histoire moderne et contemporaine, 42-4. Octobre-Décembre 1995, Paris (658-669)
- Wallace H.: Piecing the Integration Jigsaw Together, Review section symposium: The choice for Europe: Social purpose and state power from Messina to Maastricht, Journal of European Public Policy 6:1 March 1999 (str. 155-159)

3. Prameny

- Text Římských smluv (<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/cs/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc>)

8. Résumé:

Malgré son désaccord avec les institutions et la forme supranationale de l'intégration européenne, de Gaulle a joué un rôle majeur dans la politique européenne entre 1958-69. Quelle était la motivation du général pour participer à ce processus? Dans ce travail on essaye d'évaluer les thèses de Moravcsik qui affirme que la poursuite des intérêts d'ordre strictement industriel et agricole a eu une influence majeure sur la politique française à l'égard de la CEE (Communauté européenne économique) sous de Gaulle et que cela constitue une base suffisante pour expliquer cette politique. Les agriculteurs français sont un groupe puissant et leurs intérêts sont exprimés par la PAC (Politique agricole commune). En étudiant la diplomatie française, la politique économique intérieure, les réformes économiques et agricoles du général de Gaulle on aboutit à la conclusion que l'agriculture a été un secteur très important pour le gouvernement français ce qui s'exprimait aussi dans la politique européenne. L'institution de la PAC était très souhaitable et bénéficiaire pour la France. Mais les groupes d'intérêts ont un rôle limité dans les décisions de la politique extérieure du général.

La situation internationale et l'opposition désintégrée au sein de la CEE a largement facilité l'introduction de la PAC par de Gaulle.